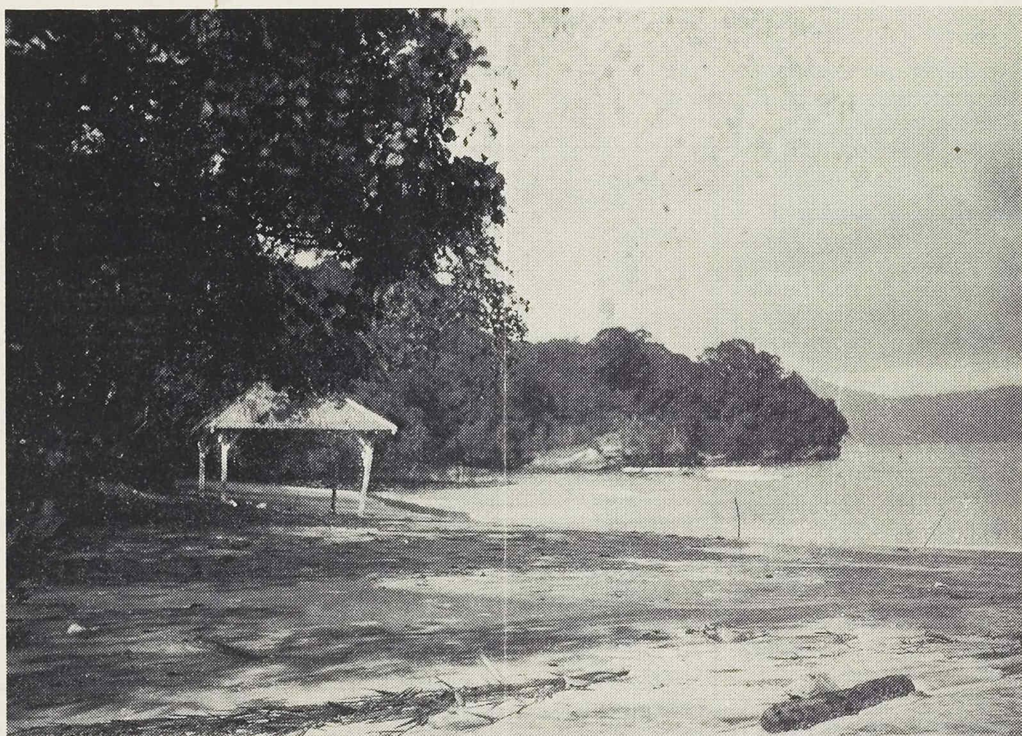

17e JAARGANG No. 20

1 MEI 1973 — *f* 1,50

tong tong

HET ENIGE INDISCHE BLAD TER WERELD

(Foto: Hein Buitenweg, auteursrechten voorbehouden)

BIJ DE VOORPLAAT

Zuidkust

De droom voert mij terug naar een verlaten strand
Waar niets de stilte stoort dan het gefluister
Van golfjes loom verglijdend in het zand;
Een afdak van gedroogde pandanblaren
En nergens ander spoor van mensenhand;
Zó roereloos de zee, de wolkenlucht, de bomen
Alsof de aardbol even poosde in haar baan......
O wereld, waarin slechts in dromen
De mensheid nog de vrede kan verstaan.

Hein Buitenweg

Grote en kleine verleiders

"Sara, Sara, doe wat moeder zegt, Laat je niet verleie, want de mannen zijn zo slecht......", zong Maatje wel eens. Laat je niet verleie, laat je niet verleiden. Behalve de grote verleiders - TV, kranten, weekbladen etc. - zijn er ook nog KLEINE verleiders. Die zie je niet zo gauw, omdat ze zich verstoppen achter welmenende familieleden of kennissen, maar onderschat die kleine verleiders niet! Wel eens gehoord:

Waarom heb je (nog, nog altijd) geen wagen?

Waarom koop je geen nieuwere stereo? Waarom gebruik je geen radiaalbanden? Waarom ga je niet met vakantie naar..? Waarom koop je ook niet een huis in Spanje?

Ga zo maar door. En juist omdat die verleidertjes uit HUN mond komen zijn ze dubbel gevaarlijk. Wees sterk en vraag je in alle ernst af: "Ik ben nu al zestig en nog niet doodgegaan vanwege geen auto. Ben ik daarom veel minder?"

Dan zijn er de koopjesverleiders, b.v. een aanbieding: suiker *f* 1,05 per kilo. Er zijn er, die daarvoor fanatiek de hele stad doorjagen met tram en/of bus, als het kan met EEN overstapje en dan triomfantelijk thuis komen met tien kilo. "Zo, LEKKER een gulden voordeel. Je moet immers PRIJSBEWUST zijn?"

Okee, okee. Maar nu een nuchtere vraag: "Wat heeft het je gekost om eraan te komen, behalve dat ene overstapje?" Niet zelden behoren deze typen tot de economisch zwakkeren - waarvoor zouden ze zich anders in het zweet werken? Maar behalve economisch zijn het ook de lichamelijk zwakken. En als ze na zo'n zegetocht helemaal scheefgezakt zitten uit te puffen en hun tikkertje weer op slag laten komen, vraag ik me af: MOET dat nou, voor die ene gulden??? Nee, niet hardop, anders krijg ik mot.

De met eigen vervoer gezegenden hebben het beter. Die gaan op een vrije dag onmenselijk vroeg op stap, hélemaal met de wagen naar Zeeland of Brabant, want daar is alles bij de boer immers goedkoper? Hoeveel, wordt zelden gezegd. Inderdaad, afgeladen met kip, eieren, noem maar op, komen ze thuis en het scheelt GULDENS. Maar hoe zit het met de dure benzine, slijtage aan de wagen en de verkoudheid, die moeder de vrouw en passant heeft meegenomen? Ik ga veel liever op m'n dooie gemak naar de winkel om de hoek, want er is geen luierder persoon dan

V. N. Moens.

CORRECTIE

In de ondertiteling van Tong Tong 17de jg. No. 18 dd. 1-4-'73 is een fout geslopen.
Het derde woord PI moet ten rechte luiden: PU. Voor ons niet opvallend, maar wellicht storend voor kenners van de Chinese taal. - Red.

---

tong tong

ONAFH. IND. TIJDSCHR. — 17e JAARG. No. 20
Pr. Mauritsl. 36, Den Haag - Telegramadres: Tong Tong Den Haag - Tel. 070-54.55.00/54.55.01 - Giro 6685
Uitgave: Publ. en Handel Mij Tong Tong B.V.
Directie: Tjalie Robinson
Redactie: Tjalie Robinson, J. H. Ritman, G. H. Bartman, Ch. J. A. Manders.

Verschijnt de 1ste en de 15e van iedere maand
Prijs per nummer *f* 1,50. Abt. Nederl.: kwart. *f* 8,50, halfj. *f* 17,—; jaar *f* 34,—. Abt. Europa: jaar *f* 37,— **Buiten Europa:** jaar *f* 42,—.
Abt (per jaar en per luchtpost): Australië en Nw. Zeeland *f* 78,—; Indonesië *f* 63,—; Z.-Afrika en Z.-Amerika *f* 63,—; Canada en Ver. Staten *f* 53,—; Maleisië, Singapore en India *f* 63,—; Suriname en Antillen *f* 53,—.

ZOEKT OP BASIS VAN DE NUTTIGE ERVARINGEN IN DE GORDEL VAN SMARAGD NIEUWE INTERESSEN IN NEDERLAND TE WEKKEN VOOR DE TROPENGORDEL.

*

ALLE ABONNEMENTSGELDEN ZIJN BIJ VOORUITBETALING VERSCHULDIGD.

ADVERTENTIES KUNNEN ZONDER OPGAAF VAN REDENEN GEWEIGERD WORDEN.

'Goud'

Het gouden bruidspaar: Frans en Fien Busé

Onder Indisch gasten wordt niemand helemaal vergeten. Ver of nabij, zeer bekend of minder bekend, maar allemaal "familie".
Deze zin trof mij bijzonder bij het lezen van het artikel van T.R. in Tong Tong no. 18.
"Allemaal Familie"
En als er een gouden bruiloft in deze "familie" te vieren valt, dan zou dit inderdaad geweldig gevierd moeten worden. Niet alleen met alle kinderen en kleinkinderen, maar met de hele "familie".
Want een gouden feest is een heerlijk feest, een feest van dankbaarheid.
Maar wat te doen als het bruidspaar in Mississippi woont het diepe zuiden van de Verenigde Staten?

En daar zitten ze inderdaad. Frans en Fien, de Busé's van Bandoeng.

Noem de naam en een ieder denkt onmiddellijk aan de vele bioscopen die in Bandoeng door hen geexploiteerd werden. En nu, 8 juni 1973 vieren ze hun gouden bruiloft ver van alle vrienden die ze zo graag op deze dag om zich heen hadden gezien.

Maar onder Indischgasten wordt niemand helemaal vergeten.

Ik geloof stellig, dat velen die dit lezen in gedachten deze dag mee zullen vieren in Jackson, 149 Leavell Woods Drive Mississippi U.S.A.

Hun dankbare kinderen
en kleinkinderen

MODERNE LECTUUR

"De dag dat de overheid besloot om de urinoirs te betegelen, was een zwarte dag in de literatuur. De potloden pakten niet meer op het gladde oppervlak, en honderden zochten een uitweg, gingen zich op papier uitleven en gaven het later uit" - P.G. Woodhouse.

Sudjojono exposeert in Hotel Des Indes

Van 1 tot 10 mei a.s. zal in Hotel des Indes in Den Haag de Indonesische kunstschilder S. Sudjojono exposeren. Deze expositie "Uit het werk van Sudjojono" omvat een veertigtal recente en oudere schilderijen. Ook is een aantal moderne semie-abstracte batikdoeken van diverse Indonesische kunstenaars te zien.

Sudjojono "de vader van de moderne Indonesische schilderkunst" exposeerde in 1937 voor het eerst in de Kunstkring in het toenmalige Batavia. In 1970 ontving Sudjojono van de Indonesische regering de gouden medaille voor de kunst.

Op uitnodiging van het Genootschap Nederland-Indonesië is de kunstenaar momenteel in Nederland. Tot 1 mei exposeerde hij in het Tropeninstituut in Amsterdam.

De expositie in Hotel des Indes (Lange Voorhout 54-56, Den Haag) wordt georganiseerd door het Genootschap Nederland-Indonesië en de Stichting Tong Tong in het kader van de actie voor een Indonesisch kunstcentrum - de Galerie Indonesië - in Den Haag.

De tentoonstelling zal dinsdag 1 mei a.s. om 20.30 uur worden geopend door Dr. C. Nagtegaal, vice-voorzitter van de commissie van advies inzake de uitvoering van het cultureel verdrag tussen Nederland en Indonesië.

De tentoonstelling is dagelijks geopend van 11.00 - 18.00 uur.

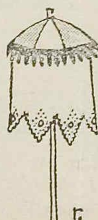
Red.

In memoriam A. C. de Groot

Op 23 april jl. overleed in de leeftijd van 76 jaar te Den Haag de Heer Alexander Constant de Groot, die in kringen van Indische radio-amateurs grote bekendheid genoot. De Heer de Groot behoorde in het begin van de twintiger jaren tot de pioniers van dit toen in opkomst zijnde medium.

Op 12 maart 1927 ontving hij als eerste in Indië de uitzendingen van Philips uit Nederland. Van zijn hand verschenen in ons blad enkele malen publicaties over de radio-historie in Indië. Tong Tong brengt hierbij deze radio-pionier een laatste groet.

Red.

Op 30 april vierde Koningin Juliana haar 64ste verjaardag.
Wij bieden Hare Majesteit onze eerbiedige gelukwensen aan en wensen haar te midden van de Koninklijke Familie nog vele voorspoedige jaren toe.

Een halve eeuw Frans Groeneveld

Eerlijk man contra troebele maatschappij

"Eenzaamheid" en "Labyrinth" in Mengculturen

In het nummer van 1 mei van het vorige jaar (16de jaargang no. 20) verscheen onder de titel **"Mislukkeling"** een uitvoerig verhaal over Frans Emile Groeneveld, het verhaal (in het kort) van een kleinlandbouwer die de euvele moed had op te staan tegen het gezag om zijn "oedikgenoten" een menswaardiger bestaan te verschaffen. Voor wie het verhaal niet kent, hoeft eigenlijk niet verder verteld te worden. Natúúrlijk mislukte het streven van Frans Groeneveld in de kiem en de "arme idealist" heeft er bitter voor moeten boeten.

De man die het verhaal schreef, heeft er dus - omdat dit "naar algemeen oordeel" zo was - koel "Mislukkeling" boven gezet, al was uit de toon van het verslag op zijn minst grote sympathie te lezen voor deze "opstandeling". Maar ik betwijfel werkelijk of dit ooit door anderen "geproefd" is, want nooit is er door ook maar één lezer ook maar één woord aan het verhaal verspild — waarmee stilzwijgend werd beaamd dat Groeneveld inderdaad een mislukkeling was, verder geen aandacht waardig. Ook de notitie van de redactie dat zij dit verhaal "bekroonde als het beste in vele jaren" maakte kennelijk geen indruk. Of dacht men dat het "min of meer een verzonnen verhaaltje" was? In Tong Tong, mijn waarden, staan NOOIT verzonnen verhaaltjes!
En Groeneveld was méér dan zo maar een Indischman. Hij was in veel opzichten een markante figuur, ook historisch, cultureel en psychologisch bezien. Hij onderging zijn ondergang op de "geijkte onontkoombare wijze" en de schrijver van het artikel, niet minder dan de zwager van Groeneveld (dus een broer van de echtgenote van Groeneveld) heeft deze stereotype "decline and fall" met bewonderenswaardige zelfbeheersing neergeschreven. Alleen aan het slot, als hij het heeft over het lot van Frans Groeneveld's vrouw, verraadt zijn stem enige ontroering. Maar ook deze gemoedsstemming is kennelijk aan de lezers ontgaan.

MOEGESTREDEN

Lees nochtans voor alle zekerheid deze woorden nog eens:

> Mijn zuster, krom van de tientallen jaren ellende en ziekelijk, wilde voor de toekomst vooral van haar jongste kind, een nakomertje, naar Holland voor een zekerder toekomst. De jongens waren toen al groot en deden mee aan de politionele acties. Het huwelijk werd ontbonden.
> Zij werd moegestreden als zij was, te werk gesteld in een fabriek waar minder validen hun brood konden verdienen, na eerst nog een maand of zes als "aardappelpitster" in een kazerne van het KL. aardappelen gepit te hebben, een tot die tijd voor mij onbekend beroep.
> Zij heeft nu haar AOW, één jaar te vroeg en bijna had ze het niet eens gehaald. Een echt maandelijks salaris, zo zeker als een huis. Ze is onafhankelijk, dankbaar en de Koning te rijk.
> Het is nl. voor het eerst van haar leven dat ze zeker is van de dag van morgen. Ze maakt het niet eens op en spaart er nog van voor haar kinderen en kleinkinderen, die al zo veel hebben en niets meer nodig hebben. Kinderen vinden dat vanzelfsprekend als Ma af en toe hun kas een beetje spekt, vooral in Indië. Aan de andere kant weet ze dat ze ook altijd bij hen terecht kan.
> Zij klaagt nooit over de hoge prijzen, over de lastige mensen, over het verlies van ons mooie Indische vaderland, en ook nooit over haar man, die een mislukkeling was.

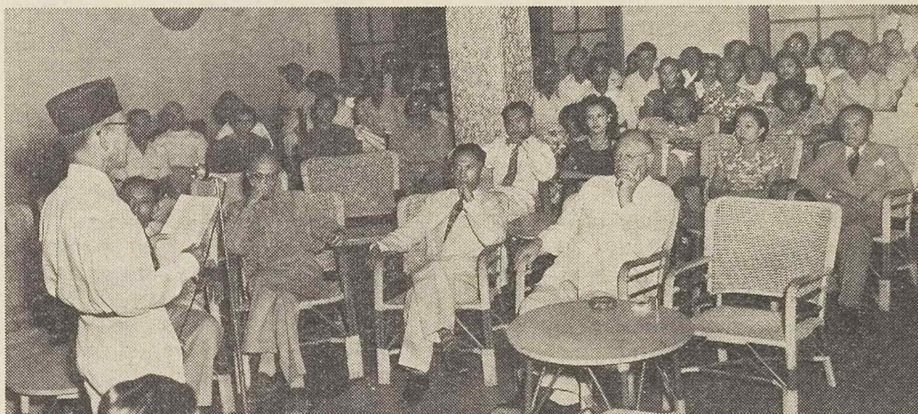
DE VERGETEN ADIK

Dit artikel is op een nogal wonderlijke manier tot stand gekomen. Namelijk omdat ONBEWUST de "Opstanding uit de Dood"-gedachte, inhaerent aan de Paasgedachte, deze maand in onze geest heeft rondgewaard. AANSLUITEND op een wakker geworden gedachte precies een jaar geleden, wederom rond Pasen, in een artikel van F. Cramer over Frans Groeneveld.
Wij geloven achteraf dat "Wederopstanding uit de Dood" ALTIJD geschieden zal, als mensen onrechtvaardig veroordeeld (en gedood) zijn. Het "Wereldgeweten" slaapt nooit en brengt (zij het verlate) Herinnering, Vergiffenis en Eerherstel aan vergeten adiks. Ook figuren in de wereldliteratuur als b.v. Hamlet en Macbeth spreken ervan. En zelfs ons kleine Indische wereldje.

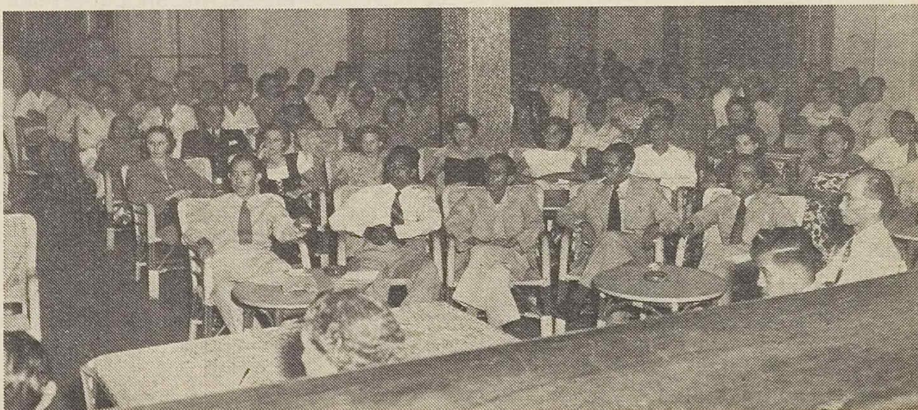
Zoals gezegd, reageerde niemand op het artikel. En als zesduizend lezers zwijgen, waarom zou Tong Tong er nog op terug komen? Maar daar komt **precies een jaar later,** opeens tóch nog een soerat van "Leo" met twee foto"s, uit welke brief wij citeren:

DOOR ALLEMAAL VERLATEN

Hierbij een paar foto's van een vergadering van de P.I.N. ("Per-

Boven en onder: twee opnamen van de P.I.N.-vergadering van 9 Aug. 1952, geleid door Frans Groeneveld, thans Ahmad Hendrokusumo, hier de vergadering toesprekend.

satuan Indonesia Nasional" - dus niet de PNI!) van onze dierbare Bung Hendro, alias Groeneveld. Ik kan heel veel vertellen, maar ik doe het niet; het kan allicht verkeerd worden begrepen, maar wat over Frans in Tong Tong geschreven is, is voor menigeen zeer pijnlijk **omdat wij hem allemaal hebben verlaten en hem in de steek gelaten hebben.** Maar niemand kan bevestigen dat hij niets was geweest; hij had veel geholpen financieel zowel als moreel......

Toen ik Leo terugschreef dat ik de foto's best wilde plaatsen, kreeg ik een nóg langere brief terug, waaruit ik citeer:

Heel blij verrast ben ik, te weten dat het jou een plezier is, dat ik hem en hen niet vergeten ben, maar ook dank zij de enige en levende TONG-TONG die wij 2 x in de maand in onze brievenbussen vinden, is het te danken, dat we **INDIË** en alles wat er mee te maken heeft, nimmer en nooit zullen en KUNNEN vergeten!

"Groot is de mens, die de laster trotseert,

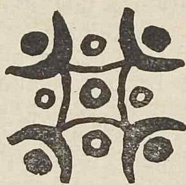
"Die er zich boven leert verheffen door te zwijgen.

"Doch dit zwijgen wordt niet veroverd dan door veel **ZIELELEED** (heb ik eens ergens gelezen) en ik heb er stilzwijgend in berust!...

De bijgesloten foto's dragen de dagtekening 9 aug. 1952 (dus 20 jaren nadat Frans zijn branië "opstand" waagde), tijdens de verbroederings samenkomst v.d. P.I.N. Afd. Surabaya. En pas nu, mei 1973, na nog eens 20 jaren, komt Frans "bij zijn groep terug", al blijft voorzichtigheid geboden, want het "verkeerd begrijpen" zal bij velen nog heel lang blijven voortgaan......, zegt Leo, die een oude en vertrouwde Indische naam draagt en die bovendien nog iets heeft als **een geweten!**

NIET DE ENIGE

Maar keren wij eerst nog even terug naar het citaat over de vrouw van Frans Groeneveld, want het is een **zeldzaam** getuigenis. Over het algemeen immers plegen vrouwen, die een miskenning of verguizing mee hielpen dragen, **totaal** vergeten te worden. Reeds dood verklaard tijdens de strijd van hun man staan zij vaak hulpeloos alleen omdat hun man nog gedragen is door zijn overtuiging, zijn ideaal, waarvan hij de politieke of sociale structuur begrijpt en er een logische voorstelling van heeft, die hem de kracht geeft om door te zetten. Maar zijn vrouw (en vaak moeder van enkele kinderen) begrijpt dat allemaal niet zo goed. Ze weet alleen dat ze uitgestoten is en dat "niemand haar wil kennen". Waar de man vaak in de al-

gemene veroordeling zijn betrekking ook verliest, komt op de vrouw de volle last neer van de gezinszorg zonder geld. Hetgeen (verdere) afglijding veroorzaakt naar de kampong.

Wat zo'n vrouw lijdt, is met geen pen te beschrijven, **en wij weten het.** Maar het is nu voor het eerst dat er in Tong Tong ook zo openlijk getuigd wordt van het lot van zo'n uitgestotene. Zoals onze gemeenschap er zovele gemaakt heeft in de afgelopen decennia en er **hopelijk** achteraf wroeging van heeft. **Want wij kunnen alleen verder in de Tijd als wij niet geremd worden door oud onrecht dat niet eerlijk onder ogen gezien wordt. Zodat wijzelf ook anderen eerlijk in de ogen durven zien.**

Want U weet toch ook dat Groeneveld **niet de enige** was, die door de Indische gemeenschap uitgestoten werd. Er zijn er in feite veel meer geweest die de "euvele moed" hadden om zich buiten de gangbare orde te stellen en een andere gezagsvorm eisten. ELK VOLK, ELKE BESCHAVING heeft zulke "pelopors" gekend, ze aanvankelijk veroordeeld of uitgestoten **en later vaak in ere hersteld.**

Dus moet ook de Indische groep ze gekend hebben, maar bij ons blijven ze nog steeds veroordeeld en geschandvlekt. En naar een verlaat heronderzoek is zelfs niet getaald. Vanaf de vroegst bekende "opstandeling", de ook door Cramer genoemde Pieter Erberfeld, zijn al deze vrije denkers door de gemeenschap veroordeeld en weggewist, soms totaal onverdiend en op verdachtmaking en laster alleen. En wie er wérkelijk "fout" waren, zij waren niet fouter dan welke doorbreker in welke nationale historie ook die later grote roem en verering kregen. Een paar namen noemen? Douwes Dekker en Dahler? Teeuwen en Groeneveld?

"GOENTOER BERGERAK"

Het is écht een klein kunstje om in dit artikel namen te noemen uit de jaren 1910 tot 1920 (dus nog vóór het IEV opgericht werd) van Indo's, die medewerkten aan zelf opgerichte blaadjes als "De Indiër", "De Indische Beweging", "De Goentoer", "Goentoer bergerak", "De Express", "De Voorpost", enz., enz., enz., die stamelend een eigen stem wilden formuleren, tastten naar een nieuwe orientering met een échte identiteit - en die vielen, de een na de ander, door de **eenzaamheid** waarin ze werkten en de verstoting door hun gemeenschap. Terwijl ze eigenlijk alleen uitspraken wat velen al lang voorvoelden: dat aan de Nederlandse tijd een eind zou komen en in Indië andere meesters zouden komen... Reeds hoorde men het rommelen van de naderende revolutie. En van de naderende wereldoorlog die voorgoed een eind zou maken aan de westerse overheersing. "Goentoer bergerak...!" Maar die dit voorvoelden, waren enkelingen; vele anderen die het ook voelden, hielden liever hun mond.

Het ergst was voor deze "revolutionairen" dus het ontbreken van toegewijde en adequate helpers. Daardoor werd menige fout gemaakt, bleef menige taak onaf, mislukten vele goed bedachte nevenplannen. En de grote massa bleef werkeloos toekijken, soms een gejuich aanheffend als een met moeite opgezette muur van het met bovenmenselijke kracht overeind gezette bouwwerk instortte. Ook was men vaak gedwongen samen te werken met krukken, roddelaars, doodgewone rovers, indringers, profiteurs en agents provocateurs... ik overdrijf geen millimeter. Dit alles in een zee van grote en kleine jaloezietjes.

Wie geschriften uit die dagen doorleest (brieven, rapporten, lasterstukjes, enz.) staat verbaasd hoe zéér weinigen deze "rebellen" (tegenwoordig zouden ze "progressieven" genoemd zijn) gekend hebben en hoe nog véél weiniger tijdgenoten iets begrepen hebben van de idealen dezer mensen, maar hoe **enorm veel** kwaadsprekers op gerucht en verdachtmaking geholpen hebben deze mensen zwart te maken en uit te stoten.

En natúúrlijk zullen ze hun gebreken gehad hebben, ook al weet ik ze van Groeneveld toevallig niet. ALLE voorlopers, ALLE nieuwlichters, ALLE regeerders zullen hun gebreken wel gehad hebben net als bij ALLE andere volken door ALLE tijden. Alleen bij de Indische groep hebben echte en vermeende gebreken geleid tot achterdocht en wantrouwen die ons AL onze leiders en vrienden ontnomen hebben. Omdat het kennelijk ontbroken heeft aan mensen met **een hart en een moed groot genoeg** om adiks te begrijpen, te vergeven en te beschermen.

En zó hebben wij ons gehaast om onze adiks uit te wissen, dat Cleintuar's knappe studie: "Indische Nederlanders, een ontheemde bevolkingsgroep zonder toekomstbeeld" eigenlijk nog de aanvulling nodig heeft: "en zonder Verleden". Want wij hebben helemaal geen grote mannen en vrouwen om in eerbied op terug te zien. Ja, er is niets aangrijpenders als de Indische kerkhoven in Indonesië, waar zelfs het grote kerkhof Kembang Kuning in Surabaja verlaten en gehavend ligt omdat er geen groepje gevonden kon worden dat het geld, de arbeid en de eensgezindheid wilde bundelen om zorg op te brengen voor desnoods alleen maar één kerkhof in Indië als een symbool van dankbaarheid......

"WERK; DOE JE PLICHT!"

Men mag zelfs achteraf deze behoudende groepen geen kortzichtigheid verwijten. Het **leek** er immers op alsof de trage voortgang van de menselijke rechten van de Indo langzaamaan toch wel met succes bekroond zou worden. Want de uitbreiding en consolidering van het Nederlandse gezag maakte de behoefte aan een steeds groter ambtenarencorps steeds urgenter en dat kon alleen als men de Indo's wat menselijker ging bekijken (tot in de tweede helft van de 19de eeuw spraken vele Totoks over een Indo-huwelijk nog als van een "hondenbruiloft" waar men naar ging kijken als een soort kijkspul!). Maar bovendien: het begon langzamerhand te woelen in de Indonesische samenleving (PSSI, Boedi Oetomo, enz. - Douwes Dekker) en men hoopte een sterker "front" te maken door Totok en Indo (zie in Z. Amerika: Criollo en Mestizo) sterker aaneen te binden.

Een letterlijk eeuwenoude droom: totale en geslaagde conformatie aan de White Master, scheen spoedig werkelijkheid te kunnen worden.

Dit betekende vóór alles: wees trouw aan het Gezag, oftewel "Trouw aan Rood-Wit-Blauw" gesierd door de Oranje wimpel. Deze loyaliteit aan de Regering ("door dik en dun") en het Oranjehuis is de grootste kracht geweest van de Indische burgerij - en in zijn beste vorm ook zijn grootste deugd. Het begon echter meer en meer "in te krimpen" tot een volmaakt ambtenaarschap met als enige drijfkracht: het streven naar een perfecte conduitestaat en blanco strafregister. Daarnaast hield elke andere vorm van maatschappelijke bewustheid en verantwoordelijkheid op.

Zoals mevr. Viets ons in alle oprechtheid en naar waarheid schreef in de openingsdiscussie van Tong Tong over politiek: **Ik ben opgevoed met het motto: werk; doe je plicht en eerbiedig de adat en de hormat. Dat is jouw taak in Indië"**

Met zulk een beperkt burgerschapsprogram **móest** de in Nederland gekomen Indischman wel in conflict komen met de politiek. Maar moet hij zo zoetjes aan toch wel leren inzien dat het waar is wat Drs. G. L. Cleintuar schreef in de Tong Tong van 1 april (pag. 6):

> Het woord politiek wordt doorgaans te eenzijdig uitgelegd als: het bedrijf van de politieke partijen. In feite is echter politiek: **iedere vormgeving aan een menselijke samenleving,** klein of groot, actief of passief. Het heeft iets, en zelfs heel veel, te maken met onze specifiek menselijke vrijheid, maar ook specifiek menselijke **verantwoordelijkheid,** om gestalte te geven aan de wereld waarin wij leven.

MENGHUWELIK EN KOLONIALE REGERING

In Indië had men echter alleen te maken met de trouwe dienbaarheid aan het gezag, dus zogezegd een "beperkt burgerschap" dat helaas ongemerkt in slaap begon te sukkelen in het "devies": "Ieder voor zich en God voor ons allen!" We hoefden en mochten immers nergens over meepraten? Was ons Onderwijs wel modern? Hoe was onze positie tegenover het nabije buitenland (vooral China en Japan)? Zouden b.v. de buitengewesten meer ontplooid moeten worden? Enz., enz. Er was geen wérkelijke zorg om niets en alles ging toch vrij goed. "Boleh bilang tevreden"......

Helaas waren er twee vormen van de door Cleintuar genoemde menselijke verantwoordelijkheid, die "buiten de boot" vielen en het waren de voor de Indische samenleving juist allerbelangrijkste: het **menghuwelijk** en de **koloniale regeringsvorm.** Onze absolute en blinde gehoorzaamheid aan de Regering zette ons namelijk al direct in een scheve positie tegenover het Moedervolk, dat wij in veel opzichten verraden móesten. En onze echte of in de verte aangetrouwde Indonesische familie die wij vaak verloochenen **moesten.**

Het heeft Goddank aan zéér vele essentieel eerlijke mensen niet ontbroken, anders zou immers het Indische begrip **"boenglon-mentaliteit"** niet geboren zijn. Want daarvan werd iedereen beschuldigd die het op vele momenten verd...... om familie of vrienden te verzaken. Helaas werd daar door de uitgesproken lafaards het begrip "boenglon" voor bedacht, dat een **onverdiende** lasterlijke bijklank kreeg, en helaas als een succesvolle chantage duizenden en nog eens duizenden mensen gedrongen heeft in een "voorzichtige" of laffe positiebepaling.

En natuurlijk was de grootste Momoh van het "Volmaakte Nederlanderschap" de kwalificatie "anti-Nederlands". De grootste schoft en onderkruiper kon deze roep aanheffen en direct duizenden meelopers achter zich aan krijgen! Zelfs hier in Nederland, waar het begrip "anti-Nederlands" gewoonweg absurd is. En nog steeds hebben vooral politieke profiteurs hier handig gebruik van gemaakt om (zoals altijd) te "verdelen-en-heersen" onder Indischgasten.

Een ander kampioen-verdachtmaking, waar 99 van de 100 Indischgasten blind in geloofden was de aantijging: communist! Menige Indischman en Indonesiër is hierom ten onrechte verstoten geraakt.

TWEE VERBIJSTERINGEN

De lezer begrijpt dat ik dit artikel hier afbreken móet omdat het terrein zich ontzaglijk veel verder uitstrekt en er voor de lezer zelf genoeg zelfstandig te ontdekken valt. Hij beseffe overigens dat dit "Indische cultuurprobleem" ook elders voorkomt waar mengculturen bestaan, compleet met dezelfde psychologische remmen, voetangels en klemmen, **maar ook met dezelfde nieuwe horizonten!**

Denk b.v. aan Latijns Amerika met zijn zee van misverstanden (tot in ontzettende oorlogen toe!) op de grensgebieden van Mestizo, Criollo (Totokgeneraties) en "Gringo" (Europees "model"!). Hier is de (in Europa vaak gehoonde Mestizo al lang op weg naar totaal nieuwe literaire, psychologische en filosofische denkterreinen rondom zulke ideeën als de **Eenzaamheid** (Soledad) en **Doolhof** (Laberinto), precies de twee grootste verbijsteringen van de Indischman: de eenzaamheid waarin hij door eindeloze verwerpingen en verdenkingen is geraakt, en het labyrinth van politieke, sociale en culturele raadsels in Indië **toen** en Europa **nu.**

*

Nu denkt de Nederlander-van-hier wat graag dat in vergelijking met het verfoeilijke koloniale bestaan Holland met zijn "open kaart spelende" politiek en volle deelname voor iedereen een heerlijk superieur bestaan biedt, maar wie alleen al denkt aan de kabinets-crisis en hoe zelfs de Nederlander daar niet uit komt, beseft wel dat hier veel meer "onzuivere koffie" moet zijn dan de verkiezingsprogramma's willen doen geloven!

Met 't leugenachtige en inconsequente patroon van het "anti-kolonialisme" van Nederland hebben wij al direct leren afrekenen door o.m. dat fantastische "Indisch ABC", dat alleen de Indischman al direct heeft leren doorzien (met al zijn wèrkelijke waarheden) als een verzamelpot van moedwillige verdraaiingen, verzwijgingen en overdrijvingen, waarbij niet naar **begrip** gezocht werd, maar naar omlaaghaling en zelfverheerlijking. Wat wij desnoods onze stroop-heiligen wel zouden willen gunnen, als het niet onmogelijk bleek dit **consequent en eerlijk** te doen, om dat zij wèl de oude (en soms dode) kolonialen blijven aanvallen, maar wijselijk hun mondje houden over oude en nieuwe koloniale vriendjes. **En daardoor blijven meewerken aan instandhouding van het veroordeelde kolonialisme door een legioen van nieuwe machts-usurpators!** Zoals Tjih terecht klaagt: "Wie wil nou...!"

En dat is maar één voorbeeld. Maar elke imposante aanspraak voor de TV leert ons weer nieuwe dwaasheden en verdraaiingen in de politiek...... hoe erg moet het dan wel in de maatschappij zijn! Om die reden trekt de Indischman zich meer en meer terug uit allerlei discussies: laat me maar met rust; ik zal zelf mijn uitweg wel zoeken uit deze doolhof!

Er is al zóveel toegezegd, beloofd en gegarandeerd waar niets van terecht gekomen is! Voor elke serieuze Indischman is er maar één Leitmotiv: **geloof niets meer, onderzoek zelf.** In elk geval met het eindeloze net van beschuldigingen en verdachtmakingen is er al zoveel troebels in het leven ge-

(lees verder pag. 8)

OBAT KOEWAT BERDJALAN

Onvermoeibaar, met een rustige regelmaat liep de mantri-opnemer van de bosinrichting voor mij uit. Wij waren bezig om een tracée te zoeken voor een uitbreiding van het railbaannet in de houtvesterij Djombang. Het was midden in de Oost-moesson, het djatiebos stond kaal en bij iedere stap knisperden de grote, droge djatibladeren onder onze voeten. Wind was er niet en er hing een merkwaardige geur van wierook in het bos. Het enige groen was van de kemlandingan en soms in het oude bos, stond al een ploso boom met naakte takken te pronken met een overmaat aan grote fel oranje vlinderbloemen.

Op zulke dagen komt de dorst je om de tien minuten overvallen en wie eraan toegeeft wordt mat en oververmoeid. De huid wordt ruig van het zout en als onervaren baroe begin je al gauw de moeilijkheden van het klimaat te ondervinden. Zo had ik ook de grootste moeite om de magere kleine, oudere man bij te houden, maar ik had het hart niet om voor te stellen om te rusten. Aan hem was niets van enige vermoeidheid te bespeuren; hij zweette zelfs nauwelijks onder zijn bruine bamboehoed. Voortdurend registreerde zijn brein alle topografische gegevens van het terrein, waar het railbaantracé moest komen. Tenslotte kwamen we in het oude bos, dat door de nieuwe baan moest worden opengelegd. Het tracé was al uitgezet met paaltjes; het ging erom of kleine veranderingen konden worden aangebracht, die het graafwerk zouden verminderen en risico's van eventuele verzakkingen zouden wegnemen.

Na enkele uren zwoegen kwamen wij aan het eind en namen een rustpauze. We deden de veldflessen open en rookten een voorzichtig plukje tjap Warning.

Toen vroeg ik de mantri hoe hij het - op zijn leeftijd en met zijn tengere figuur - klaarspeelde om dergelijk slopend loopwerk vol te houden in dit klimaat en in dit zwaar geaccidenteerde terrein. Dat kwam door de obat koewat berdjalan, die hij de avond tevoren bij het naar bed gaan had ingenomen, vertrouwde hij mij toe. En toen ik informeerde wat dat voor obat was, vertelde hij het recept: Eén lepel honing, een mespuntje peper, het geel van een rauw ei, dit in een bierglas goed mengen en aanvullen met bier tjap Koentji, de donkere soort. De volgende dag ben je dan onvermoeibaar.

Dat het een voedzaam soepje moest zijn was overduidelijk, maar erg veel vertrouwen had ik er toch niet in. Wanneer de gebruiker er baat bij had zou het wel voor een deel op suggestie berusten.

Maar een jaar later op Midden-Java in de houtvesterij Telawa kreeg ik de proef op de som.

Telawa ligt aan de spoorlijn van Semarang naar Solo. Het is een kleine desa met een onderdistrictshoofd, een pandhuisje, een éénmans postkantoor, een aantal chinese winkeltjes en een grote houtstapelplaats aan weerszijden van de spoorbaan. De kampong is verscholen onder een woud van klapperbomen, de stapelplaats onder de gebruikelijke regenbomen en daarbuiten begint het djatibos, afgewisseld door tegallans. Daar weiden in de Oost-moesson de trage zwarte karbouwen onder de hoede van een zwartverbrande naakte dreumes, met een groot grasmes in de hand.

De waker van de stapelplaats was een lange oude man. 's Nachts deed hij ieder uur een ronde over het terrein en sloeg dan op verschillende plaatsen op stukken rail, die aan ijzerdraden aan de takken van de regenbomen bengelden. Het was altijd een geruststellend geluid, dat getingel, begeleid door snerpende insectenkreten in de tropennacht. Als ik wakker was luisterde ik daar met genoegen naar. [1])

Overdag stond de oude heer nog wat hout te kloven of deed andere lichte karweitjes op de kleinste van de stapelplaatsen, die het dichtst bij het stationnetje lag. Daar kwam ik geregeld langs en op een dag drong het plotseling tot mij door, dat deze oude man eigenlijk dag en nacht bezig was.

Ik vroeg hem hoeveel uur hij per etmaal sliep.

"Och, antwoordde hij, ik ben al zo oud, dan heb je niet veel slaap meer nodig dan zo'n twee of drie uur; dat zult U ook nog wel eens beleven als U een oude man geworden bent."

"Ja, dat hoop ik", antwoordde ik, "maar dat neemt niet weg, dat ik niet snap hoe je dat volhoudt zo iedere dag eigenlijk voortdurend in beweging te zijn en dan ertussen door zo nu en dan nog zwaar werk te verzetten ook".

*

*

En daar kwam weer het verhaal van de obat koewat berdjalan; precies hetzelfde recept.

Dus sobats, als we nu oud zijn en we moeten nog eens zo'n paar dagen hard sjouwen, verhuizen bij voorbeeld of behangen bij de pas getrouwde kinderen en je voelt je dan wat moe of ziet er tegenop: Neem het aloude Javaanse recept!! En dan jij poekoel teroes ja!

Bosganger

[1]) Voor de meeste ondernemingen heette zo'n waker "ronda", omdat hij immers "de ronde" maakte. Maar ik ben ook op ondernemingen geweest waarop deze waker "tjentèng" heette; en hierin hoor je duidelijk het slaan van ijzer op ijzer! - T.R.

(vervolg van pag. 6)

komen dat men alleen maar één verlangen heeft: te vergeten **en** vergeven om in elk geval een beetje "bersih" te raken. In het verleden en in het heden. Dan krijgen wij vanzelf in in onze hand wat Openbaring II, 2-17 belooft: eenen witten keursteen, en op den keursteen eenen **nieuwen** naam geschreven, welken niemand kent dan die hem ontvangt!

NOG EVEN FRANS GROENEVELD

We hebben een "erg wijde omweg" gemaakt door over heel Indië, heel Holland en zelfs de hele wereld te praten, terwijl we toch eigenlijk begonnen te praten over "een klein mannetje, een kleine boeng." Waar wil Tjalie eigenlijk naar toe, vooral als hij Groeneveld noemt: "een markante figuur, historisch, cultureel en psychologisch bezien?"

Wel, Frans Groeneveld was een zeldzame figuur, omdat hij ondanks zijn kleine sociale status **in zijn eentje durfde op te staan tegen de massa's.** Een Amerikaanse schrijver (ik ben zijn naam helaas vergeten) heeft eens een bundel essays geschreven, die hij noemde: "Twelve against the Gods" (Twaalf die tegen de Goden durfden op te staan), waarin hij o.a. twee uiteenlopende figuren besprak als Alexander de Grote en Lola Montez. Waarvan de eerste in de loop van twintig eeuwen gecanoniseerd is, maar de ander vermoedelijk altijd als "slecht" bekend zal staan, naar mijn gissing omdat hij als dochter van een Schots officier en **een Creoolse** altijd al gedachten-patronen en bewustheden had, die buiten het begrip der massa lagen.

Maar Groeneveld was in een ander opzicht "outcast" bij de Goden, want de massa van de Indische burgerij leefde letterlijk bij gegarandeerde promoties, gegarandeerd pensioen en zelfs gegarandeerd wachtgeld, bij wijze van spreken "veilig van de wieg tot het graf", terwijl Frans letterlijk van de naakte grond af (als kleinlandbouwer, tani) zijn bestaan moest opbouwen, terwijl de hem omringende massa het leven beginnen mocht met een prachtige voorsprong. En met het inlopen van die handicap was Groeneveld zó wanhopig zwoegend bezig dat hij zich niet kon verdedigen tegen ontelbare aanvalletjes op zijn persoon. U ziet immers ook in dat iemand die leeft buiten de bestaans- (en ere-!) code van de grote groep niet alleen vogelvrij is, maar ook **automatische geschandvlekt** moet worden, omdat een groot aantal kleine mannetjes (en wijfjes) ook meedoen met het uitstoten van de eenling op hun manier. En dat is logisch 'n benepen, kortzichtige kleinzielige manier. Misschien zal een enkeling zich verbaasd afvragen waar bij die grote groep de fundamentele begrippen gebleven zijn van ridderlijkheid, Christelijke vergevingsgezindheid en verantwoordelijk "adik-schap". Maar het is immers logisch dat die alléén **en exclusief** bestaan voor de "clan"? Wie buiten de clan leeft, leeft **overal** buiten! Psychologisch en rationeel blijft het wonderlijk. Want inderdaad kon de grote groep zich de luxe veroorloven om de weinige "vrijbuiters" als Groeneveld, die de Indische groep telde, te beschermen, eten te geven en te behoeden voor algehele ondergang. Maar het curieuze is dat juist die grote en rijke groep de levensbeschouwing ontwikkelde van "Ieder voor zich en God voor ons allen", dus: zorg NIET voor je naaste (voor wie immers de Civiele Administratie al zorgde?) en waar dus moreel de zorg voor mensen als Groeneveld **niet** opgebracht kon worden. Noch vroeger, noch nu, noch in de toekomst.

Het is een bittere onafwendbare tragiek net als van De Honden van Afrika in die TV-documentaire, weet U? Wij weten het en het was ons bijna gelukt om alles totaal te vergeten als niet door de een of andere onbegrijpelijke beschikking van het lot niet Cramer was begonnen zich Groeneveld te herinneren op Pasen vorig jaar (Pasen is: de Opstanding uit de Dood!) en bij koppig tóch wegstoppen door Tjalie en zijn lezers, precies een jaar later, wederom met Pasen, deze "dode" toch weer uit zijn graf herrezen was......

En dat is het hele verhaal, Njo! T.R.

NABESCHOUWING:
Dit artikel is voor vele lezers niet nieuw en van ettelijke der hier genoemde structuren zijn velen onzer diep bewust. Toch is het verkeerd te denken dat we dit verleden maar geheel moeten afdanken om totaal te assimileren in de nederlandse maatschappij die op een afstand brandschoon lijkt.
Maar wie langer rondgekeken heeft, weet dat de nederlandse maatschappij onder een schone schijn boesoeker is dan de onschuldigen onzer beseffen kunnen. Pas veel later zullen ALLEMAAL inzien dat onze HELE westerse beschaving gecontamineerd is door eeuwen van toenemende valse ideeën en valse voorlichting.
Dat de vervuiling van lucht, water en aarde nog overtroffen wordt door de GEESTELIJKE vervuiling. Die maakt dat de Indischman steeds teruggetrokkener en geslotener leeft. Want waarom zouden wij kleinhartig veroordelen en wreken waar wij al zo lang weten dat onze adiks NIET WETEN WAT ZIJ DOEN. T.R.

Over mieren

In de middagslaaptijd, als we in bed behoorden te zijn, slopen we uit de kamer weg naar buiten; niet door het raam, dat met traliewerk was afgesloten. Rond lopend in tjelana monjet zochten de buurkinderen elkaar op. We lieten dan wel eens mieren tegen elkaar vechten.

Daarvoor kozen we meestal de grote zwarte mier, die in een holletje woont. Met behulp van een grassprietje of stokje kregen we hem er uit. Als tegenstander namen we b.v. de gemeen bijtende rangrang. In een kring op de buik liggend, hielden we de hoofden zo dicht mogelijk boven de arena.

In onze tuin waren verschillende vruchtbomen, o.a. kedongdong, sawoh, mangga. Aan de mangabomen mochten we niet komen; die waren van Pa, die er heel zuinig mee was en zelfs elke dag de vruchten telde! De sawohboom was het meest en 't mooist vertakt, bovendien gemakkelijk te beklimmen, omdat de takken laag bij de grond begonnen. In deze boom wilden we ons huis bouwen van planken en met een laken als tent erop tegen de zon. Maar de boom had al bewoners; kleine bruine mieren, semoet api, die goed van zich afbeten. Ik vermoed dat ze van het zoete vruchtensap leefden. Zo lang we bezig waren, vielen ze ons aan, maar toen we eenmaal klaar waren met 't bouwen van de hut en rustig zaten, trokken ze zich terug en hadden we verder geen last meer van ze. Dus voortaan beklommen we de boom heel voorzichtig. De baboe of djongos bracht ons dan eten en drinken, soms met veel gemopper vanwege de bijtende mieren, die dan met hele legers kwamen opzetten.

Heerlijke herinneringen, al zaten we ook onder de mierenbeten.

Mevr. H. v.d. Capellen

Van deze leuke opname weten we alleen maar, dat ze genomen is ten huize van de familie Rhemrev in good old Betawie omstreeks 1925. Wie kan er ons meer over vertellen?

De Voltreffer

Dit is een historisch en humoristisch voorval, dat zich afspeelde in het jaar 1917, toen ik dus nog een jongen van 14 jaar was. Het veld van de voetbalvereniging GO AHEAD, toen nog gelegen aan Seteran te Semarang, was omgeven door enkele hoge klapperbomen. Eén hiervan, vlak achter de omheining van gedèk en ook achter één der doelen, was tijdens een onweer door de bliksem getroffen en dientengevolge voor het grootste gedeelte verkoold, op een circa 3 meter hoog stuk stam nà, dat nog intact gebleven was. Een slimme Indonesiër was dit niet ontgaan en hij kocht het rudiment voor een krats. Als voetballiefhebber verzekerde hij zich voor het vervolg van een goede zitplaats......

Hij had bovendien nog het geluk, dat de stronk gunstig stond t.o.v. de zonneval, waardoor hij de zon in de rug kreeg en derhalve geen last van de stralen bij het langzaam ondergaan. Met een zaag topte hij de stronk en besmeerde het snijvlak met teer tegen verrotting.

Voor ik verder ga wil ik even memoreren, dat het overgrote deel van de Indonesische voetbal-enthousiasten, aanhangers waren van GO AHEAD (Kohèt dan wel Kogèt), evenals uiteraard de Semarangse H.B.-scholieren. (zie nawoord).

Vooral bij het treffen van S.V.V. (blauw shirt/witte broek), en de thuisclub (wit shirt/rode broek), stonden de Indonesiërs rijen dik langs de korte zijden en de lange zijde van het veld tegenover de tribune.

Zoals te doen gebruikelijk, kwamen de elftallen ongeveer een kwartier vóór de aanvang van de match in het veld om zich met "goal-schieten" vast wat los te trappen en hun keeper de handen te warmen.

In het team van S.V.V. zaten toen twee, wat je noemt "kanonnen" t.w. Gleenewinkel Kamperdijk (de oud internationaal) en Tognerie, de knoerharde schoten konden loslaten.

De gelukkige eigenaar van e.g. "erezetel" had inmiddels zijn plaats (helaas gelegen ook in het schootsveld) ingenomen, zijn sarong om de stam gedrapeerd en hield zich misschien bezig met het rollen van een klòbòt-sigaret; hij schonk althans geen aandacht aan dat inschieten. Op dat moment vertrok zo'n "rocket" van de schoen van één der e.g. "kanonnen", scheerde de bovenlat en trof de "stamzitter" vol tegen het hoofd, waardoor hij als de pop in de kermis-werptent achterover sloeg.

Die tuimeling zou dodelijk geweest kunnen zijn, wanneer die niet in eerste instantie gebroken was door de aan de stronk hangende sarong. Een korte spanne tijd bungelde de getroffene hulpeloos aan dat kledingstuk, dat het helaas toch met een scheurend geluid begaf en toen verdween het slachtoffer uit mijn gezichtsveld en gespannen wachtte ik op de komende smak, die gelukkig vertraagd plaats vond. Toch moest alles nog goed voor de arme kerel zijn afgelopen, want de match was maar een paar minuten aan de gang, of mijn trommelvliezen werden beroerd door luide aanmoedigingskreten van de vermeende "gesneuvelde", die weer zijn plaatsje had betrokken, thans gekleed in een zwarte "katòk".

Nawoord:
Vele lezers, ja zelfs menige oud-GO AHEAD-leden, zijn er niet van op de hoogte, dat deze voetbal- en athletiekclub in oorsprong een afdeling was van de overkoepelende "H.B.S.-vereniging SINE NOMINE, met als andere sectoren Thalia (toneel/muziek), Touché (schermen), Herakles (turnen, krachtsport) en Always Ready (tennis)".

G. L. de Jong

(reeds eerder opgenomen in COVVI-orgaan van September 1972)

OPROEP

De Hr. v.d. Weele, gewezen leraar/Directeur van de Gem. Ambachtsschool, Burg. Coopsweg Bandoeng (1923-1942), zou gaarne met zijn ex-leerlingen contact willen opnemen, ter gelegenheid van zijn 50-jarig ambtsjubileum op 23 mei a.s.
Correspondentie hierover aan:
Mevr. A. A. Ridder-v. d. Weele
Wolweversgaarde 115, Den Haag.
Tel. 070 - 67 12 07 na 18 uur.

De vliegende Javaanse klapperdief

U heeft wel eens gelezen van vliegende tapijten, honden, schotels, Hollanders, maar ik durf wedden nooit van een vliegende klapperdief. Ik zal u er iets van vertellen.

Alvorens een klapperdief zijn slag slaat, worden de bomen die hij wil plunderen grondig bekeken en de plaats bestudeerd waar zij staan. Dat is voor hem van het allergrootste belang. Zij moeten op een stille plaats groeien, liefst aan de kampongrand, zo ver mogelijk van woningen en grenzend aan een suikerriet tuin. Van de bomen moet tenminste één blad, liefst op een behoorlijke hoogte over het riet hangen. Het zal u straks duidelijk zijn waarom.

Als aan al deze voorwaarden is voldaan, kan het spel beginnen. Zodra er onraad dreigt, waarschuwt een helper beneden middels signalen, bv. drie maal slaan op de stam met een arit, dat de man boven moet "inpakken en wegwezen" In de buurt spelende kinderen kunnen de dief hebben ontdekt, een langs komende botjah angon. Onmiddellijk wordt groot alarm geslagen door luidkeels MALING! MALING!!! te gillen. De helper is er natuurlijk allang van dóór gegaan, maar de vent boven! Er gaat nu iets heel interessants gebeuren. De dief kruipt op het over het riet hangend klapperblad, zo ver mogelijk van de stam af, slaat achter zich de hoofdnerf met een formidabele klap van een vlijmscherp kapmes door, houdt zich in evenwicht door met beide handen de zijnerven vast te grijpen en ziedaar...... het hele geval vliegt, beter gezegd zweeft weg om in een vrij snelle duikvlucht enige tientallen meters verder boven op de toppen van het suikerriet neer te komen! Die de val breken......

Het is volkomen nutteloos de kerel achterna te gaan. In die dichte jungle van duizenden rietstengels. Overigens heeft hij lang van te voren zijn vluchtroute nauwkeurig bepaald. Hij is onvindbaar.

Zijn er anderen die dit ook hebben gezien? Wie?

G. H. Bartman

Betekenis der woorden:

arit = grasmes
botjah angon = buffalo-or cow-boy!
Maling! Maling! = Dief! Dief!

Fort Willem I te Ambarawa

In aansluiting op het verhaal van Gen. Maj. b.d. P. Scholten over fort Willem I te Ambarawa even een kleine correctie.

Ik was nl. tijdens de Jappen ook in fort Willem I. Het fort zelf was toen echter uitsluitend een gevangenis voor staatsgevaarlijke mannen.(en in T.T. 1-2-'73 stond in het artikel "Het leven in een kleine garnizoensplaats" door Gen.-maj. P. Scholten abusievelijk, dat in de Japanse bezetting hier vrouwen en kinderen waren geinterneerd - Red.).

Vanuit gevangenis Djoernatan in Semarang (Was je daar ook bij Botjah Semawis en hoe heet je eigenlijk van jezelf?) werden we doorgestuurd naar Ambarawa.

Vóór het fort was de administratie. Eerst alles inleveren, de kleren, die je nog aan had incluis, daarna uitreiken van gevangeniskleding en in rijen op het platje gehurkt voor de barbier, die al je overtollig haar met een aftandse tondeuse afsneed en rukte.

Na afloop in ganzenmars de grote poort in, waar je ondergebracht werd in de verschillende gemeenschappelijke cellen. In de cel zelf, kreeg je van oudgedienden prompt de levensregels te horen en die waren niet erg prettig. Hurken en nog eens hurken. Als je geroepen werd, rennen en dan tevens direct hurken. Als je de hoofdcipier Tegoe in de verte zag, meteen maar hurken. Je ogen neergeslagen houden. Niet vallen (wat onlogisch). Met werken boven de ton komen. Enige strafmaatregel een pak ransel. Enige hogere straf pak ransel in herhaling, het z.g. goeloeng, dat is pak ransel door meerdere personen tot je op de grond viel en dan trappen tot ze zelf moe werden; dan de cel in: eenzame opsluiting. Elke dag uit de cel, herhaling van het voorgaande, enz. tot de straf genoeg leek, dan onmiddellijk weer aan het werk.

Werken de hele dag aan een weefgetouw van meters en meters jute, waar je klerenluis opliep. 's Avonds jacht op klerenluis en overal aanwezige wandluizen.

Eten 2 keer per dag. Menu: een handvol rijst en een schep warm water met wat grasprieten. Eens in de week een theelepel koffiepoeder en een theelepel suiker. Dan een dag vrij, door te brengen op het grasveld: zittend. Als attractie een voetbalwedstrijd tussen uitgemergelde gevangenen onderling en muziek van ons eigen muziekcorps (ook gevangenen). Alle spelers krijgen op die dag een extra schepje rijst als beloning. Eens in drie maanden eten van buiten de gevangenis, als iemand ze kwam brengen. Alles op eten buiten op het grasveld. Dat was dat; wij waren ingewijd. We konden beginnen.

Maar toch eerst een merkwaardige ontmoeting enige tijd later. Tijdens het weven werd ik voorgeroepen en weggestuurd naar het magazijn, om iets te halen.

Een kamertje in, gehurkt, met neergeslagen ogen; hoorde iemand aankomen en voor me staan, dan een stem in het Nederlands zeggen: "Mijnheer Ottenhof, ja U bent het, sta maar rustig op en kijk me aan. U kent mij misschien niet meer. Lange tijd geleden was U het hoofd van de Padvinderij in Solo. Ik was daar als padvinder. Ik kan hier weinig voor U doen, helaas. Maar denk goed na over het volgende. U staat nu onderin het rad van het lot. Vergeet nooit, dat dit rad steeds doordraait. Wanhoop nooit. Als Allah het wil, komt U eens weer boven. Maar blijf erop vertrouwen. Anders bent U verloren. En mag ik U nu een hand geven? Hier hebt U, waar U voor gekomen bent. Ga nu maar vlug terug."

Een vreemde, niet verwachte ontmoeting, die me toch geholpen heeft er weer uit te komen. Hierbij nog mijn dank, medepadvinder.

Verder ging 't in de tredmolen van elke dag, triest, uitzichtloos. Eén uitzondering was er: Tenno Heikadag. Eerst heel vet eten. Grote brokken vet met weinig vlees. Daarna een vrije dag. Die dag hadden we nodig om onze darmen leeg te spoelen. We konden geen eten meer zien. 's Avonds lagen we uitgeput op onze matten.

Op een dag knapte ik ook af, als velen vóór mij. Eerst ontelbare luizenbeten, die uitliepen op tropenzweren over je hele lichaam. Ik ging de ziekenzaal in. Een kleine verbetering. Je lag op een echte brits en je hoefde niet te werken. De rest bleef hetzelfde.

Geen medicijnen, maar hetzelfde eten, hetzelfde hurken. Alleen één attractie, 's nachts. Er lagen ook een paar, zo gezien, goed doorvoede Chinezen.

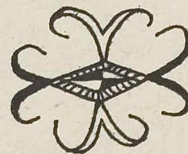
Elke nacht kwam er een grote portie rijst met allerlei heerlijkheden. Zij maar eten en wij maar kijken. Ze schoven nooit iets af aan een ander. En dan te bedenken, dat er velen van ons niet eens meer op konden staan, om hun behoefte te doen en dan van hun bed af werden geranseld en dan verder kruipend de pot moesten bereiken.

Toen kwam de bevrijding. Het werd voor velen fataal. Plotseling was de poort open en velen kwamen van buiten naar ons toe met allerlei lekker eten. Goed bedoeld natuurlijk, maar vele verzwakten bezweken juist door deze overdaad.

Op een brancard kwam ik uiteindelijk eruit en een ziekenhuis in. Eindelijk, een paar maanden daarna, naar huis; toen de T.R.I. me weer kwam halen.

Maar dat is een ander verhaal.

K.F.O.

Tropische vruchtenweelde

Al kijkt deze ouweheer wat nors, niettemin raakt hij de berg ananas kwijt. Wie proeft ze niet in gedachten: de heerlijke zoete nanas Bogor en de knapen van ananas Palembang. En van de andere soorten tegen Oud- en Nieuw potten vol "geleï", niet te vergeten enorme voorraden ananastaartjes!

Wie heeft vóór, tijdens of kort na de oorlog gekend

JAN KORTMAN

hoogstwaarschijnlijk ook een Indonesische naam dragend, en misschien ook van Indonesische nationaliteit, geboren in de buitenbezittingen, plm. 44 jaar oud.

Inlichtingen aan Tjalie Robinson, Tong Tong. Geheimhouding gegarandeerd.

Tong Tong wordt o.a. gelezen in:

Haiti, Trinidad, Peru, Virgin Islands, om op het westelijk halfrond te blijven.

Tanzania, Kenya, Burundi, Monrovia, Liberia in Afrika.

Iran, Japan, Sjanghai in Azië.

Australisch N.-Guinea.

Een wetenschappelijk instituut in Moskou.

Doet me denken aan een rijpe klappernoot, die met wind, tij en zeestroom afdrijft tot ver, heel ver, en dan op een verre eenzame kust of atolstrand wordt aangespoeld en daar wortel schiet.

De grootste bok, die ik ooit in Indië geschoten heb

Omdat er in 1930 geen onderwijskrachten zonder hoofdakte naar het toenmalige Ned. Indië werden uitgezonden, besloot ik er op eigen risico heen te gaan. Aangezien er bij aankomst in dat heerlijke, warme land bij het Gouvernement geen plaats beschikbaar was, nam ik een baantje aan als hoofd van een z.g. wilde school, die door een kongsi van Chinezen werd gefinancierd, meer uit commercieel oogpunt, dan wel tot verbreiding van opvoeding en onderwijs.

Ik werd dus hoofd van een school in Meester Cornelis, die gevestigd was in zo'n groot ouderwets huis met een reusachtige voorgalerij. De leerlingen waren kinderen van Ambonnese en Menadonese militairen, die daar gelegerd waren.

Van mijn personeel, was er één die 't tot twee jaar mulo had gebracht, de anderen hadden óf een getuigschrift lagere school, óf klein ambtenaarsexamen gedaan. Je zou ze dus niet direct bevoegd kunnen noemen, maar ze hielden de kinderen aardig onder de duim en ze leerden hun ook nog wat.

Op zekere dag kreeg ik een formulier toegestuurd. En wat moet je doen met een formulier? Ingevuld terugsturen naar het dep. van O. en E. Ze wilden daar wel eens precies weten wat voor mensen er op zo'n wilde school werkten. Allemaal kolommen. Leeftijd, geslacht, opleiding. enz.

Ik liet de meisjes bij me komen en we begonnen in te vullen. Alles ging vlot tot we bij de kolom Nationaliteit kwamen.

Nederlandse, vulde ik voor me zelf in. En voor de meisjes schreef ik op "Indisch".

Toen barstte de bom. Indisch, ze wáren niet Indisch. Wat dacht ik wel! Woedend waren ze. Ik begreep er niets van, zag er geen enkele discriminatie in. Hadden we op de H.B.S. in Coevorden niet een Indische jongen gehad, waar alle meisjes verliefd op waren? Op zijn grote donkere ogen, die het ene ogenblik vurig konden kijken en het andere zo melancholisch, net of hij naar zijn verre, warme land verlangde. Dat was niet zo, want hij is nooit terug gegaan. Enfin de dames waren razend op me.

Wat zijn jullie dan, vroeg ik?
Europees.
Europees? Maar jullie bent toch niet in Europa geboren?
Toch waren ze Europees.
Ik heb het toen wel veranderd, maar ze hebben het me nooit vergeven, zodat ik blij was, dat ik na enige maanden op een Gouv. H.I.S. te Sitoebondo werd geplaatst. Dat lijsten invullen, hoefde ik toen gelukkig niet meer te doen, daar zorgde het hoofd der school voor.

Dinette.

Voor en Tegen om 'Onder en Boven'

(Tong Tong no. 18-1-4-'73)

Ik benijd mensen (soms) die zich nergens druk om maken. Voor wie een probleem ophoudt te bestaan als de knop van de tv is omgedraaid, een krant terzijde gelegd, de radio afgezet. Mensen die kunnen, leven met opgeheven hoofd, een glimlach op het gezicht en blijde ogen die uitsluitend blijde dingen zien. Mensen die zeggen: "Daar moet je boven staan, daar moet je je niet druk om maken!"
Maar lieve help, hoe kun je "er" boven staan, als je er tot aan je hals in zit. Armen, benen machteloos, alleen het hoofd dat nog kan denken en een mond die af en toe kan fulmineren? Het is mijn eigen schuld dat ik de tv en radio niet afzet, alle kranten lees en de onheilsberichten niet kan vergeten. Niet door het kijken naar vogels en bloemen, het luisteren naar vrolijke muziek of door het bezig zijn met degenen die mij het liefst zijn.

Want juist omdat ik van planten, dieren en alles wat natuur is, hou, MOET ik me die bedreiging aantrekken. Als je je liefste tjoetjoek bedreigd ziet door een aanstormende dolle hond, zeg je dan: "Ach wat een lief kindje, niets te maken met die hond. Als ik maar alleen naar het kind blijf kijken, dan kan haar niets gebeuren!"

Lariekoek, toch? Net zulke onzin als de handen voor de ogen slaan, hard weglopen en het kind aan het monster overlaten. Wat zou U doen? Met mijn kippeverstand weet ik dat het te laat is om die dolle hond met een kluifje weg te krijgen. Het kind snel in veiligheid brengen is goed. Maar laten we die hond dan maar doordraven tot een volgend slachtoffer? Of moeten we het dier doodschieten, het gevaar geheel opruimen, ook al is het misschien een oude brave hond geweest?

Hoe anderen hierover denken kunt U lezen uit onderstaande brieffragmenten:

*

"Waarom vechten tegen iets dat onontkoombaar is? De trant van je schrijven is niet alleen pedis, maar ook wanhopig, is dat nodig? Ik ben allang gestopt met me druk te maken om iets dat toch voortgang zal hebben of ik wil of niet. Alles verandert tegenwoordig, vandaag is iets normaal, mogen abnormaal of omgekeerd. Normen veranderen, je moet die dingen gewoon aannemen, in je eentje kun je er toch niet tegenop. Nederland vervuilt, de hele wereld vervuilt, hier in Canada schrijven ze doorlopend over pollution en dit land is zeker niet overbevolkt. Als je dagelijks de advertenties en de reclame hoort en de spullen ziet die ze kwijt willen, zodat je je eigen oude, nog goede bekakas argwanend gaat bekijken. Crediet wordt je opgedrongen,

wat doe je in zo'n geval? Gekke wereld, maar waarom je er druk om maken het is zo en niet anders..."

W. Pijpaert.
Vancouver

*

"Een belangrijk punt is, dat de productie van plastic schoon is, ook breekt het alledaagse plastic wel af, al is het na een jaar of drie pas. Als iedereen i.p.v. plastic papier zou gebruiken, zou de productie omhoog gaan en die productie is niet schoon en voor papier is hout nodig!
Door lezen en de teleac-milieu kursus weten we dat er wel degelijk aan gewerkt wordt en er ook met België samenwerking hiertoe bestaat.
Die samenwerking wordt internationaal uitgebreid. Ik behoor niet tot die huisvrouwen die groene zeep en soda gebruiken, Dixan bevalt me goed en ik gebruik aanmerkelijk minder dan me wordt geadviseerd.

De smerige gifproducten blijven inderdaad te koop, maar gelukkig leven wij in een vrij land en hoeven we die dingen niet te kopen. Het feit dat sexclubs e.d. een royaal bestaan hebben is een teken dat er behoefte aan is. Als onze geesten zich richten op dat onderwerp met voorbij zien van al het goede, dan is er een hoop dat het denken gauw verzadigd mag zijn door sex, om zich daarna om andere dingen te bekommeren (???L.) We mogen ons niet zo fel tegen al die sex-aanbidders keren, ieder zijn eigen mening en elk mag in eigen geloof zalig worden. Lilian, je sneert over onze mooie sociale wetten. Ik weet mensen die door die wetten heel doelmatig geholpen worden... "nergens heb ik zo eendrachtig zien werken aan de vernieling van alles wat een mens waard maakt

Mens te zijn, "laat ik aannemen dat je tijdens het schrijven in een niet te beste bui was, of moeten we konstateren dat je zo'n hekel aan Nederland hebt?

Mevr. E. Sipma-v. Kesteren, Ede

Laat me beginnen het met U eens te zijn: mijn hekel aan Nederland. Liever gezegd aan een vervuild Nederland, moreel, geestelijk, sociaal, cultureel. Om dat te erkennen hoef ik niet in een pestbui te zijn. Weet U wat mij in een slechte bui brengt? Een aandoenlijk artikel te lezen over de verwaarloosde apen die U liefderijk verzorgt en een thuis geeft. Over uw inzet voor het maken van een baby apen-crêche, een oord waar honderden mishandelde (geimporteerde) aapjes weer kunnen leven. En in diezelfde krant, mevrouw Sipma, staat een kanjeuze advertentie van een dierenhandelaar die doodgewoon doorgaat met aapjes verkopen. Heel tere, bijzondere soorten, beestjes die hier geen enkele levenskans hebben in de bouwvakkersklauwen die het geld kunnen neertellen. Deze en tientallen andere dieren, vogels, reptielen etc. Bij duizenden geimporteerd. In dit vrije land waar alles mag, gelukkig! Het z.g. zoeken naar een verbetering voor de schadelijke productenindustrie is LARIEKOEK. Het fraaie knipsel dat U me toezond, het middel dat plastic in een paar minuten kon verteren. Dacht U werkelijk dat dit ooit door Nederland zou worden aangekocht? Dacht U werkelijk dat Nederland één man, een paar mensen, zou kunnen voortbrengen die durfden zeggen: EN NU IS HET AFGELOPEN met de import van dieren, afgelopen met de BIO-industrie, afgelopen met de smeerlap-perij-shows op tv, porno in het publiek (ook al hebben zovelen er zo'n vreselijke behoefte aan - wie zo nodig het hypocritische keurslijf uitmoet, doet dat in een besloten club - mijn zegen!) Er wordt geleuterd over dingen die men zal gaan doen. Maar LATEN doen we niets. U ook niet. Men verwijt Indische mensen vaak een "ach laat maar"-houding, maar ik ben nu wel in het Land van Laatmaar verzeild geraakt. In een land waar niets verboden wordt. Sweet dreams!

L.D.

"Uw artikel is me uit het hart gegrepen. Ook ik ben vaak verdrietig en moedeloos omdat we machteloos staan. Bijzonder triest vooral om te zien hoe men van Holland een grote asfalt en betonmassa aan het maken is".

Chr. van ter Beek-Beynon
Halfweg

(Van mevrouw van ter Beek kreeg ik de nuttige tips die wij de vorige keer reeds in Tong Tong zetten. Zij behoort tot de hopelijk groeiende groep "doensters").

*

Ik voel me bevoorrecht, dat ik dagelijks de natuur van zo dicht bij kan beleven. Maar ik houd mijn hart vast als ik denk aan alle vervuiling. Tot nog

toe, zijn de bossen rond-om nog wel groen. En, "onhoorbaar groeit 't gras", terwijl ik dit jaar in ons bos en in de tuin meer vogels heb dan ooit.
Maar Zandvliet, 't industrie-terrein van Antwerpen, komt zo griezelig dichtbij. Inderdaad Li, ook ik heb me dikwijls afgevraagd waarom de overheid de fabricage van schadelijke stoffen niet verbiedt. Geld; zaligmakend slijk-der-aarde. Wat zullen zij te keer gaan, de heren fabrikanten, als ze hier de vezelzakken ook gaan introduceren, die onze zuidelijke buren nu aan 't uitproberen zijn... Als...? Bij ons in de "desa", zeulen we nog altijd met emmers. Met dubbele bodems, van alle roest. Maar ik hoop dat we 't nog lang zo mogen blijven doen.

Maar wat doe ik met de diepvries? Heeft iemand een suggestie? Ik wil dolgraag radicaal breken met volks-, wereld-vijand No. 1.

En nóg triester vind ik eigenlijk de vervuiling van binnen. Veroorzaakt door een Barend Sekr..t, een "verheven" figuur als Markies van 't Reve en hun resp. soortgenoten. Wat zij opdienen gaat er bij velen immers in als vanille-ijs op een hete zomerdag. Als we over 't verstand beschikken om onze hersens te gebruiken, kunnen we aan de buiten-schoonmaak tenminste nog een beetje mee helpen. Maar die geinfecteerde binnenkanten, hoe bereiken we die?
Soms wil een mens wel eens onlogisch redeneren.

Waarom, als God niet slaapt, laat Hij toe, dat Zijn mooie wereld bezoedeld en besmeurd wordt, van buiten en van binnen? Waarom sluit Hij voor zoveel kwaad Zijn ogen?

Geweld, misdaad, terreur nemen hand over hand toe. Wij de boel verzieken. En Hij maar dokteren. "U heeft gelijk God. Laat ons maar modderen. Zelf zien, hoe we er uit komen."

En als we er niet uitkomen?
Pech gehad. Kismet, voor hen die van goede wille zijn.

Plantersvrouw
Ossendrecht

*

"Veel meer samenwerking van Indische en Hollandse verenigingen om zodoende (geldt voor de Indische mensen) op de hoogte te komen van Hollandse denkwijzen en problemen en eigen denkwijzen en problemen in de Hollandse kringen te doen doordringen. Daaruit (lidmaatschappen en contacten) vloeien vanzelf besprekingen, overdenkingen, oplossingen en last but not least de acties voort om in "eendracht en macht" de nodige veranderingen bij de regering door te drukken. Als wij Indische mensen naar de Hollandse willen toegaan om de handen ineen te slaan (we kunnen moeilijk verwachten dat de Hollandse vrouwen lid gaan worden van Indische verenigingen) dan kan er samen wat bereikt worden (ingekort red.)

Slecht geleegde asemmers komt door te vast aangestampte inhoud (dus eigen schuld!)...... Ik heb geen last van slecht schoongemaakte emmers, maar mocht dit in de toekomst toch als zodanig aangemerkt worden dan zou de beste oplossing zijn dat vrouwen deze tak van dienst van de mannen overnemen (Rusland) aangezien de vrouw gewend is te boenen en deze emmer een onderdeel van onze huisvrouwen bekakas is.

Mevr. D. de Quant
Den Haag

De Indische en de Hollandse problemen op het terrein van de vervuiling zijn volkomen gelijk, daarvoor hoeven we niet bij elkaar op schoot te kruipen.

Waarom - omdat

Waarom gaat steeds ons denken
Naar het land van zon en licht.
Waarom worden zovele gesprekken
Op het verleden gericht.
Waarom koken wij toch zo vaak
Het eten dat onze tongen streelde.
Waarom zien wij telkens weer
De omgeving waar wij als kinderen speelden?

Omdat wij niet vergeten willen,
Dat er leven is in ruimer zin.
Omdat wij onze kinderen leren,
Te durven starten in nieuw begin.
Omdat wij door ervaring weten,
De wereld niet eindigt aan de kust.
Omdat wij zoveel reeds leerden.
Dat maakt ons ruimtevaart bewust!

E. S. v. K.

Herinneringen door SAJA SADJA
(geboren 1895)

Adoeh, te erreh toh!
De Eerste Lagere Meisjesschool was op Simpang, in het Soerabaja van 1905, tussen het Residentshuis en de Simpangclub. Op het voorerf stonden twee enorme waringins met luchtwortels. Op het voorerf speelden de kleintjes in de uitspanning. Op het achtererf was ook een enorme waringing en daar was het speeldomein van de groteren. Vaak voerden de grotere meisjes bij de grote waringin gesprekken op fluisterende toon. Toen was de algemene benaming: vieze praatjes; nu noemen ze het sex-educatie. Eens werd een meisje van goede huize (waarvan ik de naam niet wil verklappen) voor langer dan een week van school gestuurd omdat ze had gefluisterd, dat de ooievaar niet bestond en tevens de ware toedracht vertelde. Het was niet alleen voor het meisje een schandaal, maar ook voor de school!

Ik geloof dat de Indische huisvrouw drommels goed weet dat de plastic zak die haar restant zure ajam opor bevat net zo schadelijk is als de plastic zak van de buurman met aardappelschillen en spruitjes. Het gaat erom dat de plasticfabrikant met de zegen van Grietjes de zakken blijft verkopen aan iedereen die doof en blind en stom WIL zijn. Voor een algehele boycot is geen verschil in rang, stand, godsdienst of huidskleur nodig, alleen VERANTWOORDELIJKHEIDSGEVOEL EN DAADKRACHT. En de WIL om iets te bereiken. Toemaar, we kunnen de schoonmaakbedrijven ook wel entameren (in Singapore worden de straten brandschoon gehouden door vrouwelijke straatveegsters!) dan kunnen de mannen hun goedbetaalde baantjes in de plastic- en chemische bedrijven blijven houden. Ik geef U de verzekering mevrouw de Quant dat blank en bruin dáár zij aan zij werken!

Lilian Ducelle

Uit een brief van een "oude Tjih" (75) van Sawahbesar

Het zal sommige lezers misschien verbazen dat we ondervolgend brieffragment plaatsen, dat (zoals zoveel in Tong Tong) beschouwd wordt als "waardeloos sentiment". En zelfs in Indische kringen vindt men: "Weg ermee. Het is tóch allemaal voorbij!" Wie echter in zelfs het modernste Nederland en Europa rondkijkt, zal merken dat ook hier "met sentiment" teruggeblikt wordt op het verleden. Posters, foto's, kleding, literatuur uit voorbije dagen worden weer opgediept en krijgen vaak ereplaatsen in tijdschriften en kronieken.

Iedereen begint in te zien dat Tong Tong toch "niet zo gek" was met zijn boeiende recapitulatie van het Oude Indië. Niet alleen blijkt veel voorbij's boeiend en leerrijk te zijn, chroniqueurs en historici halen er massa's feiten uit voor de heropbouw van betrouwbare geschiedkundige bronnen. Zo zullen later Indonesische historici uit menige Tong Tong nuttige aanvulling putten van vervelende vacuums in rapporten en kaarten. Alleen beperkte, domme mensen gooien het verleden weg. En menige geleerde onderzoeker zal nog eens het gave geheugen van F. Ost prijzen die ondervolgende herinneringen van Betawie optekende...... - Red.

*

Ten eerste ben ik in Sawah Besar geboren en getogen. Maar toen ik getrouwd was en vaak overgeplaatst, was ik wel vaak voor een paar jaar weg. Maar als ik terug was in Batavia, dan vestigde ik mij altijd weer in Sawah Besar. Ik heb Harrie Kempees gekend, de djago, van jongen af aan ook een sinjo Sawah Besar en die **helemaal nooit in Kemajoran** heeft gewoond, zoals ik in T.T. heb gelezen. Ik ken de hele fam. Kempees, Harrie, Jan, Ferdi, Nora en Mike. Ik ken hen allemaal heel goed, daar de moeder van Harrie Kempees de vrouw van mijn oudste broer was geworden. Ik zal hier een paar namen van de echte sinjo's van Sawah Besar noemen, die helaas al overleden zijn. Dit zijn geen gemakkelijke Njoo's, Lèlèng Micolai (Westerkamp), Tjalie en Louis, Hendrik, Harrie Jacobs, bijgenaamd Jacob Orai (slang), Janus en Julius Vogel, Atje van Hemert, Ventje Roeland en nog enige anderen. Nou, deze Njoo's zijn ouder dan ik zelf, maar ik ken hen, omdat ik twee oudere broers heb, die deze lui kennen. En zij kennen stuk voor stuk spel poekoelan (ook wel Ginsjouw genoemd), **geen Pentjah!** Wat je bedoelt met Sawah Besar, Gg. Budding, dat wordt genoemd door ons, zowel door de Indonesiërs, Sawah Besar sebrang of Sawah Besar pa Djahman. Deze pa Djahman was (goeroe) leermeester in poekoelan.

Daar zijn ook Indo's van Sawah Besar Sebrang, die bij pa Djahman poekoelan spel leren. Bij ons is dat Sawah Besar Wedana Thamrin. Hij wordt genoemd Wedana bibit. Deze oude wedana woonde zelf, toen hij nog wedana was, aan de voorkant van Gg. Wedana in dat grote huis, dat later voor een kliniek is gebruikt. Die Wedana Thamrin heeft vier zoons. De oudste is Hoesni Thamrin loco Burgemeester geweest van Batavia, lid van de Volksraad. Ook heeft die oudste Wedana een dochter. Ik ken ze allemaal persoonlijk, daar ik bij hen thuis kom. Tjalie, weet je, je schreef over de bioscoop Alhambra en de pasar er tegenover. Dat is in Gg. Larai. Dat heet Gg.Larai, omdat vroeger precies naast die Gg. aan de grote weg, dus aan de rechterkant van die gang, wat nu naar Alhambra en de pasar loopt, een wagen en smederij was van de fam. Larai en familie nog van de familie Bancuret, ook aan de grote weg van Sawah Besar wonend; ik denk naast de fam. de Rozario, die later Ingenieur is geworden. Die pasar tegenover Alhambra heet pasar Tjiplak. Misschien, als zij daar komen eten, soeka njaplak met hun mond. Waar de Alhambra nu staat, hadden petakhuizen gestaan en ik kan mij nog herinneren, wie daar gewoond hadden. Waar nu die passar Tjiplak staat, was een klein complex kampong. Waar precies nu de pasar staat, had een **doekoen sirih** gewoond. Toen brak in dat huis van die doekoen sirih brand uit.

Je hebt daar ook een kramat onder drie djatibomen. Later was die smederij en wagenmakerij overgenomen door die Engelsman Vaoden. Deze Vaoden was vroeger stalhouder van Hotel der Nederlanden. Die stallen met paarden waren op Petjenongan, tegenover Gg. Pandjang, waar ijsdepot van Petodjoijs staat en naast die rijke Fam. Aronds. Dat hele complex met de huizen in Gg. Zecha binnen komend links van Petjenongan is door Firma Kolff gekocht tot die bong tjina in Gg. Zecha. Ook in Gg. Ceylon de huizen te beginnen waar Loriaux, Laquis, gewoond hebben is nu van Kolff.

Nu weer wat over Sawah Besar. Je noemde Gg. Arab en Asem Reges. Ik zal je precies zeggen, welke gangen er zijn, als je van Pontjol Sawah Besar de Drossaersweg ingaat. De eerste is Gg Djapar, tweede Gg. Pontjol, 3e Gg pa Siien, 4e Gg. Arab, 5e Gg. Wedana, 6e Gg. Alfoe, 7e Gg. Asem Reges, 8e Gg. eigenlijk Pasir Poetih, maar veranderd in Drossaersweg binnen, 9e Gg. Eduard, genoemd naar Eduard Coudron, je weet wel misschien wie Coudron is. Dan komt Gg. Kebon Djeroek, ietsje verder heeft een pestbarak gestaan, waar nu 'n Internaat is. Verder waren er voorheen Chinese graven. Toen liet de Gemeente die graven met dynamiet opblazen en de beenderen werden in aarden tonnen geplaatst. Toen zijn aan die weg, Drossaersweg, huizen gebouwd. Daar hebben, zover ik mij herinner, de fam. van Boeng, Adé en Cobie de Rozario gewoond. De vader Jan werkte in Priok bij de K.P.M. Die Adé woont er nu nog en doet aan de visvangst.

Ook heeft de Fam. van Dalen van de Gemeente daar gewoond. Later hebben ze de Baljuwweg aangelegd met die grote, meestal door Chinezen bewoonde gebouwen opgezet. Dat heette vroeger **Taman** Sari. Maar in 1908 kon je vanaf Gg. Asem Reges al niet meer met de deleman of sado naar Prinsenlaan Manga besar gaan; belok (modder). De wielen gaan tot de helft in de modder en vanaf waar nu dat Internaat staat, is nog oetan en klappertuin in 1908. Je weet de limonadefabriek Lourdes, daar was een bloementuin geweest van Hadji Djoenet en als je langs die fabriek door loopt, waar nu de Politie-kazerne is, waren voorheen paddi-velden. Daar kon je vroeger al hazen schieten en bestond rawah Poeter nog (boekan es poeter.) Wij gaan daar vaak kattepullen of met de King of Daisy buks op vogels schieten; ook ketimoen, djamboe, mangga, djagoeng en klappers jatten. Soeda, ik ken de hele streek tot en met Antjol aan toe. De weg naar Antjol was vanaf de electrische tram brug bij de varkensslachterij nog een, wat ze noemen, djalannan kebo, een voetpad met links en rechts poehoen bloentas. Bladerennja ook lekker voor lalap......

F. Ost

Er is nóg iets zeldzaams aan deze herinneringen. Zij zijn opgeschreven door een **wandelaar**, die zich de tijd gunde om overal te zwerven, doorsteekjes te maken, praatjes aan te knopen met iedereen. Dit soort mensen is in de moderne tijd uitgestorven, nu "natuurlijk" iedereen **rijdt "om tijd** (en aanzien!) te winnen". Men weet niet hoe ontzaglijk veel **rijkdom** men **verliest** omdat men al rijdend niet meer aandachtig observeren en rustig piekeren kan. In veel later jaren zal Tjalie misschien nog bekend staan als De Laatste Wandelaar! - T.R.

OOM FREDDY

Hij kocht altijd katjang voor mij, oom Freddy, en ik mocht er bij zijn. Hij installeerde mij op de bagagedrager van zijn fiets, kruiste mijn benen onder het zadel en zei vooral zo te blijven zitten. Het servet dat op de heenweg om zijn hoofd geknoopt was, bungelde op de terugweg gevuld aan het stuur. Thuis gingen we op de stoep zitten. Hij pelde de katjangs en gaf ze mij. Hij sprak niet, want ik kon nog niet antwoorden. Opeens kwam hij niet meer. De Japanners hadden hem opgepakt en naar Ngawi gebracht; hij weet nu nog niet waarom. Een paar maanden later capituleerde Japan. Toen zij hoorde dat oom Freddy weer thuis was, zocht mijn moeder hem op. Zij vertelde dat hij kaal geschoren was en mager en dat hij bij het spreken zijn hoofd vast hield. 'Hij zegt dat hij niet goed meer kan denken', zei mijn moeder.

Hij vertelt zelden over het leven in Ngawi, maar wat hij zegt tekent hem. Ngawi was voordien een militaire strafgevangenis. Buiten de muren groeide geen grasspriet, daar binnen stonden een paar kaalgeplukte papajabomen. We kregen weinig eten. Toch waren er een paar dingen waar ik nooit toe heb kunnen komen. De Japanse kampwachters speelden soms een spel, ze wierpen de gevangenen een vruchteschil of een sigarettepeukje toe. Deze stortten zich daar op, erom vechtend. De Jappen lachten. Ik stond erbij en dacht: mij krijgen jullie niet zo ver. Het constante gebrek aan voedsel ondermijnt je gestel meer en meer. Je merkt het niet en opeens ben je zo ver. Op weg naar de cellen kon ik plotseling niet meer normaal de trap op. Het duurde een eeuwigheid voor ik boven was. Daar heb ik me verscholen in een WC om er te huilen. Het kwam mij zo onredelijk voor te moeten sterven als je pas zeventien bent.'

M.A.

Een klein "Jah-verhaal"

Op een dag in 1949 zou ik na schooltijd met mijn klasgenoot Daan op vogeljacht gaan. Hij woonde in Kebon Djoekoet, een wijk tussen de Handel Straat en de Tjiliwoeng, ter hoogte van Soekasari (Bogor).

In die tijd was ik op jachtgebied een echt "groentje" en ik ben er nadien niet rijper op geworden, want: kasian toh, die vogels; zij willen toch ook leven en bij hen zijn er net zo goed kleintjes die op de terugkomst van pa en ma wachten met de redjeki van iedere dag.

Om ongeveer half drie kwam ik bij Si Daan thuis. Ik was toen al een beetje moe, want ik had snel gelopen vanaf ons huis aan de Kleine Hotelweg (achter het politiebureau). Desondanks gingen wij direct op stap. Ik mocht Daans buks dragen en de hagels bij me houden. Ons jachtterrein was aan de overkant van de Tjiliwoeng. Aangezien er in die buurt geen brug over de kali was, moesten wij van steen op steen springend de overkant zien te bereiken. Middenin de kali kwam het eerste teken van „sial" *) Vanaf een grote kalisteen zou ik heerlijk op 'n mooi, lager gelegen kaligenoot van hem springen. Op dat moment was ik zo tolol om niet op de witachtige kleur van de steen te letten. Sierlijk sprong ik omlaag, belandde op de steen en...... sèrèdèt, gedjeboer...... gleed ik pardoes in het water, want de steen bleek een door de wasvrouwen veelgebruikt exemplaar te zijn. Resultaat: ik kletsnat en wat erger was (vond ik althans), de kolf van Daans buks botjèl.

Dus wij weer naar huis, omdat ik er niets voor voelde om met natte kleren te blijven rondlopen. Ik leende een stel kleren van Daan, die voor mij iets te groot waren.

Het oversteken van de kali gebeurde de tweede keer zonder ongelukken.

Aan de overkant gekomen trokken wij welgemoed de uitgestrekte, boomloze tegalan (een met 't tweede gewas beplante akker) in, maar dasar sial, wij konden geen enkele vogel ontdekken. Wij werden al loom van het lopen in de brandende zon, toen wij eindelijk bij een groep bomen kwamen, waar ook de vogels in grote getale aanwezig bleken te zijn. Daan leefde direct weer op, vroeg om de buks, kreeg die aangereikt, legde aan...... tjetèt.....: tjoes!

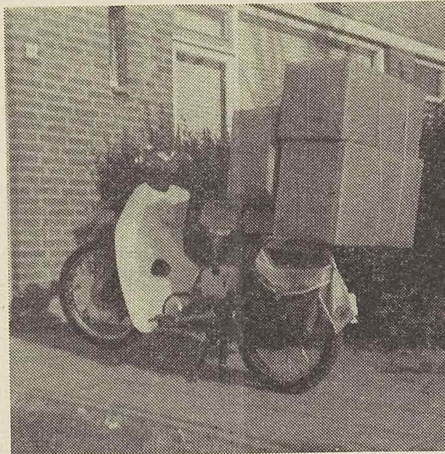
Vogelnja vloog niet weg. Gejaagd vroeg hij, zonder om te kijken, om hagels. Omdat hij geen antwoord en geen hagels kreeg, draaide hij zich om en keek mij aan. Ogenblikkelijk betrok zijn gezicht, want ... de hagels waren in mijn natte broek, bij hem thuis.

E. S. alias Soerili **)

*) "sial" = onheil aanbrengend; ook: reeks van dwars zittende tegenvallers die een normale berekening doen mislukken. De redactie weet zeker dat onze lezers in hun leven wel vaak gevallen van "sial" hebben meegemaakt. Voor de interessantste is altijd plaats in Tong Tong! "Sial" wordt vaak in verband gebracht met bovennatuurlijke oorzaken, maar dat hoeft niet het geval te zijn. Ook kennen onze lezers wel voorbeelden van "sial" die later juist de "intro" tot een goede of gezegende gang van zaken bleken te zijn!......

**) "Soerili" is voor zover ik me herinner: veldmuis, maar noch in het woordenboek, noch in Delsman kan ik die naam terugvinden. Of is het misschien een Soendanees woord? - T.R.

In- en uitpakken

☆ ☆ ☆

Op zolder in huize Simon liggen zakken, dozen koffers vol oude kleren tot aan het plafond opgestapeld. En bijna iedere dag, zegt Chris, liggen als ik thuis kom van mijn werk, weer een paar zakken in de gang. Zaak dus om elke vrije ochtend (als hij late dienst heeft) te benutten om pakketten te maken en zo gauw mogelijk de deur uit te werken.

Deze lawine oud (vaak nog weinig gebruikt) goed getuigt duidelijk van onze welvaart, en de gretigheid waarmee de pakken in Indonesië worden ontvangen van het nog lang niet opgevulde tekort. Dankbaar werk Chris? Ja maar zwaar ook. Foto boven: oefening baart kunst, niet alleen bij circus Boltini maar ook bij artist Simon die 3 pakken van 10 kilo per brommer naar de post weet te laveren. Daaronder: de dankbare ontvangst, hier door de Lembaja Cornelis Chastelijn in Depok, bij de familie Taka (Fred Taka bestuurslid van deze Christengemeente).

In- en uitpakken, geven en ontvangen, steeds maar weer.

Lilian

De Kindermoordenaars

Ook in Tong Tong heb ik meer dan eens gewezen op de enorme symboliek in veel oude sprookjes (Grimm, Perrault, etc.), die immers menige verborgen levensles of waarschuwing inhielden. Een dame bestreed dit. Ze vond veel van die sprookjes ronduit gruwelijk en het bekende "Ik ruik mensenvlees" van menige boze reus heeft nog heel lang grote angst bezorgd. Dat mag dan waar zijn, maar tóch is het sprookje met deze "gruwel" een voortdurende waarschuwing tegen grote mensen (in kinderogen reuzen!) die kleine meisjes en jongens mee lokken en molesteren of vermoorden. Hoe beschermen we onze arme wichtjes, die we al heel vroeg inprenten om beleefd en respectvol te zijn voor álle volwassenen?

Een kind in de "Sprookjestijd" kreeg door zo'n bangmakend sprookje een waarschuwing mee die in het onderbewustzijn "doorwerkte" in uren van gevaar en dus behoedend werkte. Hoe helpen wij NU onze tjoetjoeks? En het aantal kindermoorden neemt toe! Samen met het aantal suikerzoete sprookjes van Knagelijntjes en Kaboutertjes en Feetjes......

T.R.

Nog het een en ander over modern Indonesisch

Onze medewerker A. Ed. Schmidgall Tellings besluit met dit artikel zijn interessante serie over nieuwe termen in het moderne Indonesisch. Het voorlaatste artikel verscheen in ons nummer van 1 November 1972.

De manlijke huisbediende of huisjongen, die altijd keurig geklede verschijning met z'n Javaanse hoofddoek en witte gladgestreken pantalon al dan niet met een halve saroeng eroverheen geslagen en die het predicaat van **djongos** heeft gekregen, natuurlijk van dat "jongen" afgeleid, is verdwenen van het toneel. Hij heeft plaats moeten maken voor de **pelajan.** Dit woord betekent evenwel toch nog steeds "bediende", alleen wilde men de koloniale image wegnemen. Maar, de loop der tijden heeft dit woord gewogen en te licht bevonden; het was niet langer acceptabel voor de maatschappij en **Hotel Indonesia** heeft de primeur om het woord **pramubhakti** te introduceren dat zoiets betekent als "leider of aanvoerder in het bewijzen van diensten"; **bhakti** betekent "diensten, service". In Medan werd de huisjongen in de koloniale tijd met het Engelse **boy** aangesproken. De **pramubhakti pakaian** in **Hotel Indonesia** is de bediende die zorg draagt voor iemands kleren. Hoe het zij, als één schaap over de dam is volgen er meerdere, d.w.z. als er al eenmaal een woord is gecreëerd met **pramu** is het niet lastig om andere te vormen naar analogie hiervan.. Terloops, het element **pramu** komt in geen enkele taal opzichzelfstaand voor, we bedoelen, noch in het Indonesisch noch in het (Oud) Javaans of Sanskriet. Het Javaans kent wel **pramugari** (leider, aanvoerder). Zo kent men thans de **pramuria** voor de hostess van een nachtclub; **ria** = opgewekt, zodat het hele woord zoiets betekent als een "aanvoerster die haar gasten opgewekt moet stemmen". De nachtclub "Galaxie" in Djakarta evenwel vertikt het om dit woord te bezigen en noemt z'n hostesses **starlets!** Het woord **hostess** is thans ook al opgenomen in de Indonesische vocabulaire, doch het heeft in de **Bahasa Indonesia** een ongunstige betekenis gekregen, nl. die van prostituée.

Als **djongos** niet meer mag worden gebezigd in naam van de **kepribadian nasional** (nationale identiteit), waar zoveel mede wordt geschermd, is het vanzelfsprekend zaak om ook naar een andere term om te kijken voor **babu,** de vrouwelijke huisbediende. Zij staat nu bekend als de **pembantu rumah tangga** of "hulp in de huishouding" - let wel, géén "huishoudster" van toen froeher! Ook op paspoorten wordt deze functie opgegeven, indien een of andere Indonesische diplomaat naar het buitenland gaat en hem wordt vergund een vrouwelijke bediende mede te nemen.

We zijn nog niet uitgepraat over dat **pramu.** De air hostess is geworden **pramugari** en haar manlijke tegenspeler, dat is de air steward, **pramugara.** Om het verschil naar voren te brengen tussen een **air** stewardess en een **ground** stewardess heeft men voor de eerstgenoemde persoon het woord **pramugari angkasa (angkasa** = luchtruim) gecreëerd en voor laatstgenoemde **pramugari darat (darat** = vaste land). En om naar het religieuse vlak over te schakelen, daar kent men de **pramugari geredja** of "vrouwelijke plaatsaanwijzer" met haar manlijke tegenhanger de **pramugara geredja.**

Het grote warenhuis "Sarinah" aan de Djalan Thamrin in Djakarta - in het Indonesisch geheten **Toko Serba Ada "Sarinah"** of ge-acronymiseerd **Toserba "Sarinah"** heeft z'n **pramuniagas** of "salesgiris", nog anders "winkelbedienden"; **niaga** is 't woord voor "handel". Voor een korte tijd heeft men geexperimenteerd met de woorden **tokowan** en **tokowati,** voor respectievelijk een "verkoper" en "verkoopster". *)

O ja, bijna zouden we het vergeten, nu de toeristenindustrie in Indonesië een "gouden" tijd schijnt door te maken, moesten er haast-je repje gidsen uit de grond worden gestampt en zo verscheen de **pramuwisata** ten Indonesische tonele; **wisata** betekent een "tour of trip".

Het element **pramu** in **Pramuka,** waarmede de Indonesische Padvinder wordt aangeduid, heeft echter niets te maken met het bovenbesproken **pramu;** het is hier een gedeelte van de acroniem **Pramuka,** welke staat voor **PRAdja Muda KArana.** Stuk-voor-stuk betekenen de drie woorden resp. "het volk of de burgerij", "het jonge volk" en "paraat om te werken en diensten te bewijzen", zodat **Pramuka** ongeveer is te vertalen met: "een groep mensen bestaande uit jongelieden en meisjes, die bereid zijn te werken voor en diensten te bewijzen aan den lande". Tussen twee haakjes, het Javaanse woord **pramuka** betekent "eerste, aanvoerder, spits, voorhoede". De huidige voorzitter van de **Pramuka** Beweging is Sultan Hamengku Buwono IX.

A. Ed. Schmidgall-Tellings

Arlington, Va. Vóór 17 augustus 1972. (dag, waarop de Indonesische spellingsherziening is ingegaan. Dit stuk is dus nog in de oude spelling geschreven)

---

noot van de redactie:
Het warenhuis Sarinah is sedert onze medewerker dit stuk schreef gesloten.

AIRBORNE FIVE

(historisch)

Na de capitulatie van Japan werden verscheidene officieren, eerder door de Japanners opzettelijk gesepareerd van de troep, in Phra Chai geplaatst, teneinde strijdbare eenheden te formeren. De bevoorrading geschiedde door de lucht, d.w.z. door droppings, eerst op een open plaats in het kamp. Sommige parachute's gingen echter niet open, waardoor het "dekken" geblazen was, omdat de inhoud van de zware leren zakken dwars door de bambu barakken en de atap vloog. De droppings werden daarna dan ook uitgevoerd op een nabij gelegen voetbalveld.

Op een Zondag werden er ook vijf geallieerde officieren gedropped, teneinde iets aan de ontwapening van de Jappen te doen. (october '45). Op een paar km. afstand van ons kamp lag b.v. nog een volledig bewapend Regiment artillerie.

Die zelfde dag hadden wij een auto gerequireerd van dit Regiment, want wij wilden na al die krijgsgevangen jaren wel een een behoorlijke kota zien, en Phra Chai was maar een klein Siamees dorpje.

Nu lag ongeveer 60 km. in N. richting de districts-hoofdplaats Lop Buri, waar wij des middags met onze gecamoufleerde Jappen auto heen togen.

Lop Buri bleek een aardig stadje, ter grootte van bv. Sukabumi, en deed erg "Indisch" aan, aloon aloon, stenen huizen, enz.

Wij waren door de kota aan het toeren, toen plotseling een motoragent van de Politie ons inhaalde en ons het teken gaf te stoppen, waarbij hij ons uitduidde, dat wij naar het kantoor van de Commissaris van Politie moesten gaan.

Wij schrokken, en dachten aan een verkeersovertreding, alhoewel er niet veel verkeer was.

Op het kantoor van de Commissaris aangekomen, zagen wij enkele whisky flessen op tafel staan met de nodige glazen; het was de bekende zelfgebrouwen Siamese "hoofdpijnwhisky", wel met drie sterren, maar met een rooksmaak.

Tot onze verbazing werd ons verzocht plaats te nemen, de glazen werden vol geschonken en de Commissaris bracht een toast uit met de woorden: "Chai io, we are very happy you brought the peace". We begrepen wel, dat Chai io "Cheerio" betekende, maar dat wij de vrede gebracht hadden, dat drong niet zo gauw tot ons door. Tenslotte troostten wij ons met de gedachte, dat wij als krijgsgevangen officieren toch bij de geallieerden behoorden, en aldus indirect tot de vrede hadden bijgedragen.

Het gesprek vlotte niet best; de Commissaris kende maar een paar woorden Engels, en onze kennis van de Siamese taal was beperkt. Na een uurtje gaf ik een seintje om op te stappen maar daar kwam niets van in. Er verschenen weer een paar whisky flessen (zelfde merk), en wij kregen weer dezelfde speech.

Ondertussen stond de telefoon roodgloeiend, en er werd in rap Siamees gepraat, welke gesprekken wij niet konden volgen.

Eindelijk tegen zessen kwam het hoge woord er uit. Wij waren uitgenodigd door de Gouverneur van het district te zijnen huize. Er verscheen een keurige stationcar, waarin wij plaats namen en voorafgegaan door motorpolitie reden wij het voorerf op van de residentie van de Gouverneur.

Deze woonde in een soort Resident's woning, zoals wij die in Indië kenden, grote voorgalerij, marmeren vloer, en de bekende zuilen, palmen, enz.

Midden in de voorgalerij stond de Gouverneur in wit uniform met alle bintangs op, en een voor een stelden wij ons voor.

Er was een muziekje, en er werd avondeten geserveerd, (lopend diner), o.a. rijst met babi panggang. Nu begrepen wij, waarom wij zo lang waren opgehouden bij de Commissaris: "de babi moest nog gepanggangd worden".

Luitenant K. had ik ondertussen als mijn adjudant aangesteld, om zich met de Gouverneur te bemoeien; hij sprak nog het beste Siamees van ons. Na het diner werden er Siamese dansen uitgevoerd, en aan dranken was geen gebrek.

Om kort te zijn, dit feest duurde tot diep in de nacht. Eindelijk werd de terugtocht aanvaard naar Phra Chai. Bekomen van alle eerbewijzen en emoties kwamen wij nu eindelijk tot rust, en ging ons een licht op. Wij waren met zijn vijven, en men had ons blijkbaar aangezien voor de vijf geallieerde officieren, die die morgen in Phra Chai waren gedropped!!

Aan Luit. K. vroeg ik, wat hij allemaal met de Gouverneur besproken had. Hij vertelde, dat de Gouverneur het als maar had over de ontwapening van de Jappen, en dat hij hem gezegd had, appèllijsten te doen samenstellen, en de wapens soortgewijze te doen opslaan in magazijnen, enz.

Op 500 meter van het Kamp begaf onze Jappenauto het; tijd om de motor na te kijken was er niet, want wij hoorden de hoornblazer het waarschuwingssignaal blazen voor het ochtendappèl. Dus wij in volle ren naar de appèlplaats, tenslotte waren wij reeds (nog steeds) in uniform.

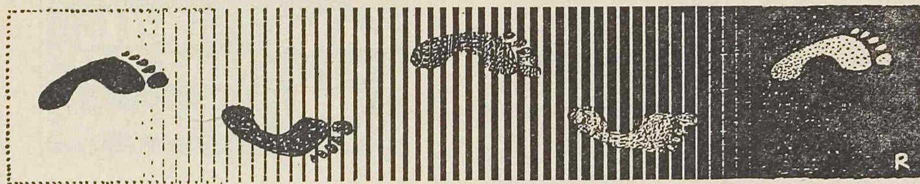
Dat wij ons die morgen niet zo best voelden, zal iedereen begrijpen.

Een paar dagen later spraken wij een van de "echte" geallieerde officieren, die voor de ontwapening van de Jappen waren gedropped.

Zijn commentaar was: "Ik begrijp niet wat wij hier moeten doen, alles was al geregeld!"

J. H. J. Brendgen

VOETSTAPPEN IN 'N ANDERE WERELD

Paitua Hitam

Het was in 1953 in Ternate. Mijn nichtje was toen amper twee jaar oud. Het huis waar we in woonden, had een, hoewel enigszins sombere, ruime voor- en achtertuin, waar mijn nichtje natuurlijk iedere dag in speelde en dribbelde.

Op een middag; zij speelde toen in de achtertuin, staakte zij plotseling haar spel en riep om mijn moeder, haar oma, die toevallig vlak bij haar vis stond te wassen. Verbaasd zei mijn nichtje, dat er op een grote steen, op de grens van onze achtertuin onder enkele pisangbomen, een Paitua hitam (zwarte oude man) zat. Mijn moeder, die in de aangewezen richting keek, zag natuurlijk alleen die steen onder de bomen liggen en stelde het kind gerust, door te zeggen, dat er helemaal geen Paitua hitam was. Dezelfde avond kreeg mijn nichtje plotseling hoge koorts en ijlde, almaar roepend, dat de Paitua hitam er was. Wáár, wisten wij niet. De volgende ochtend was ze weer helemaal kip lekker en speelde, net of er helemaal niets was gebeurd, zodat wij, ouderen aan het geval helemaal geen aandacht schonken en het beschouwden als gewone kinderziekte. Maar met geregelde tussenpozen, van veertien dagen, had mijn nichtje er steeds last van. Telkens als zij 's ochtends de Paitua hitam op de steen zag zitten, kreeg zij 's avonds hoge koorts en in haar koortsdromen zag zij steeds diezelfde paitua hitam.

Tot op een avond; ik kwam net terug van zee, waar ik gevist had, het was omstreeks half twaalf 's nachts, en ik mij ter ruste wou begeven, had mijn nichtje weer zo'n koortsaanval; maar wel zó hevig, dat het wel leek, of zij in brand stond. Haar hele lichaam gloeide van de koorts. En nu riep ze niet meer, dat de Paitua hitam er was, maar gilde ze, dat ze niet mee wou gaan. Op den duur gilde ze naar haar oma, in wiens armen zij lag en die zij krampachtig vasthield, dat de Paitua hitam haar mee wou nemen, om daarna weer gillend uit te roepen; "Tra'mahu, tra'mahu!" (Ik wil niet, ik wil niet!!").

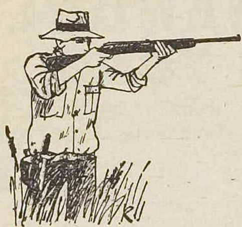
Dat deed bij mij en mijn moeder de deur dicht! Terwijl mijn moeder woedend uitriep, dat hij, de onzichtbare, moest maken, dat hij weg kwam en dat hij helemaal het recht niet had, iemands huis zo maar binnen te dringen, rende ik de keuken in, greep een een handvol zout en slingerde het tegen het raam en de deur van de kamer waar mijn moeder en nichtje sliepen en strooide daarna nog wat zout langs alle deurposten. Toen ik daarmee klaar was, hoorde ik mijn nichtje nog heel zachtjes nasnikken, maar verder was zij heel rustig, terwijl haar gloeiende koorts plotseling was verdwenen.

Die verdere nacht sliep ik heel onrustig, met het gevolg, dat ik de volgende morgen pas om negen uur opstond. Terwijl ik mij bij de put stond te wassen, stond mijn achter buurvrouw met mijn moeder te praten. Terloops ging het gesprek over de steen onder de pisangbomen en vroeg mijn moeder aan de buurvrouw, of zij wist, of er vroeger een zwarte man of een man in het zwart in de omgeving van die steen woonde.

"O ja, mevrouw," antwoordde de buurvrouw toen, "Op die steen zat vroeger mijn man altijd uit te rusten en hij was inderdaad altijd in een zwarte pyama gekleed......"

Op dat moment was haar man reeds zeven jaar overleden......

Daniël J. Hendrik

HET GELUK VAN HET JAGEN

"De jacht behoort tot het zuiverste repertoire van het menselijk geluk".
JOSé ORTEGA Y GASSET

Eigenaardig jachtavontuur

In de dertiger jaren waren wij gewend om ons vacantieverlof jagende door te brengen.

Wij, dat waren twee gepensioneerde Hollandse militairen en ik verbleven dan die periode in de ruige atmosfeer van: kamponghuisje - dendeng droogrekken - ammunitie en bush-bush.

Zo waren we in 1934 in het Leuwidamarse in Bantam al een paar dagen bezig geweest met drijven, loeren en ngehojong (in blandanees: bersen d.i. loopjacht) met als resultaat nog geen 200 kg vers zwijn, toen een tapkoelie ons kwam vertellen van de overvloedige aanwezigheid van zwarthielen op de rubberonderneming Bantardjaja - het wemelde er gewoonweg van.

Nu geloofden we dergelijke optimistische berichten nooit onvoorwaardelijk Zelfs in de vlotste jachtverhalen kwamen er nog geen kudden voor van 60 tot 100 widjoengs (bergzwijnen).

Toch...... wij werden nieuwsgierig en ik werd als jongste met twee geweren bewapend ter verkenning uitgestuurd.

Na ± 2 uur achter mijn gids galangans kalies en steile glibberige "potongans" te hebben overleefd kwam ik 's middags omstreeks drie uur aan in 'n kampong aan de rand van de onderneming.

Een van de tapkoelies, een jonge kerel (volgens zeggen praktisch een speelgenoot van de tjelengs en gewend om met achterladers te schieten), wilde mij wel tegen het vorstelijk honorarium van *f* 0,75 rondleiden en we moesten maar direct vertrekken. Ik had dus twee geweren bij me, mijn eigen een Browning automatic kal. 16 alsmede een Winchester automatic kal. 351; en ik speelde al dadelijk met de gedachte om Si Kentoet (vanwege vanzelfsprekende onhebbelijke eigenschap door mij bijbenaamd) met de Browning 'n rol te laten meespelen in het schietfestijn.

Toen wij dan ook, nog steeds lopend op de ondernemingsweg, in het daaraan evenwijdig lopend ravijntje begroeid met kreupelhout, varkensgeluiden hoorden, vertelde ik hem fluisterend dat hij met het lopergeweer aan de andere kant van het ravijn moest zien te komen en mochten de "bedoels" aan zijn kant uitkomen dan hoefde hij alleen maar te mikken - een pal vooruit te drukken en dan kon hij vijf keer schieten zonder te laden. Na nog een keertje een hinderlijk geurtje te hebben achtergelaten verdween hij om een bocht heen.

Neergehurkt met mijn buks in gereed stelling wachtte ik op de komende dingen.

Na een plotseling oplaaiend gegrom en biggen gekerm zag ik een dertig meter rechts van me grootvader zwijn uitkomen en toen ik op hem aanlegde sprong hij met een woeste brom weer in de tjenteh.

Terwijl de troep rumoerend wegvluchtte hoorde ik opeens een heel zware mannenstem uit het ravijn vragen: "Ciel, wie zijn daar bij je", waarop links van me een jolige vrouwenstem antwoordde: "Bij mij staat Roeksa met een automatisch geweer in opdracht van een meneer varkens op te wachten". Instinctmatig liep ik, de ruige taal die toen uit de glagah klonk ontwijkend, de kant van de vrouwenstem op en na een bocht van de weg zag ik haar staan op de brug over het ravijn, mooi, lief en jong, in aangenaam contrast met de woeste omgeving; gekleed in een soort plusfour en leuk luchtig bloesje. En daar kwam ook de zware stem, verpakt in een kleine man uit het kreupelhout.

"Wat ik in de tuin deed" was de overbodige vraag, "wie of ik was en of ik toestemming had om in de tuin te jagen."

Ik maakte me bekend en putte mezelf uit in excuses, en na een reprimande te hebben geïncasseerd over het onverantwoordelijk bewapenen van koelies met automatisch geschut werd ik uitgenodigd om met hen mee te jagen. Wij schoten die middag op vele groepen varkens. Schwab, zo heette die employé, boekte resultaten, ik was een "wash-out". Ik werd te logeren uitgenodigd maar moest dat afwijzen bij gebrek aan verschoning; wel zou ik de volgende ochtend bij hen thuis ontbijten.

Na een koude nacht op een baleh-baleh, een vriesbad in de kali met pebeco-zeep en een schrapfuif met een tapmes langs mijn gezicht ging ik ontbijtwaarts.

Onder het genot van een kop koffie en geanimeerd pratend met mijn gastvrouw over Bataviaanse uitgaansgelegenheden ging de "ontladen" Winchester af, waarmee ik had zitten spelen. De kogel floot langs mijn hoofd en sloeg door het dak heen..

Een onmogelijke situatie, een onzinnige reeks van blunders, die gelukkig niet te zwaar werden gerekend, want wij zijn heel goede vrienden geworden en bij recent bezoek van de Schwaben hebben we alles nog eens opgehaald en er hartelijk om gelachen.

F. H. van Loon

De Nieuwste "Tjoek"

Thans door de EIGEN uitgeverij uitgebracht

Wederom voorzien van een prachtige band door Rogier Boon

Verkrijgbaar bij Boekhandel "Tong Tong" *f* 9,90 plus *f* 0,90 porto

BLADVULLING

Overgenomen uit: H. A. van Hien, De Javaansche geestenwereld.

De Javaan onderscheidt vele natuurgeesten, o.a.

de antoe-laoet

die door zeevarenden vooral wordt gevreesd, omdat hij altijd slecht weder of eenig ongeluk voorspelt. Deze duivel doet zich voor als een vurige bol of vlammende ster, die op de top der mast neerstrijkt en er meestal zoo lang op zitten blijft, totdat het zware weder of het ongeluk, dat zijn komst aangekondigd heeft, gekomen is. Een zich ook door zijn vurige gedaante kenmerkende duivel is:

de kemamang,

die zich als een groote, telkens uitgaande en weder opflikkerende vuurbol vertoont en dikwijls, vooral in donkere nachten, op moerassen of in het open veld te zien is. De persoon, op wien deze duivel neerstrijkt, wordt gewoonlijk van den schrik en angst ziek, vandaar, dat hij gevreesd wordt en men de plaatsen, waar hij wordt waargenomen, zoveel mogelijk ontwijkt.

Noot van de redactie:
Beschouwden westerse zeelieden het St. Elmusvuur soms ook niet als een onheilspellend teken? En hoe zit het met zelf ontbrandend methaan of moerasgas? Lees, of herlees het sprookje "De dwaallichtjes" van Hans Christiaan Andersen.

Toko Tong-Tong

Prins Mauritslaan 36 - Den Haag - Tel. 070-54 55 00 - 54 55 01 - Giro 6685

M.i.v. 7 mei

UITSLUITEND 'S ZATERDAGS GEOPEND 10 - 2 uur

Door de week zoals gewoonlijk telefonische of schriftelijke bestellingen die direct zullen worden uitgevoerd.
Spoedbestellingen kunnen worden afgehaald.

Abonnementen-adm. dagelijks open 9 - 4 uur - tel. 54 55 01
Redactie: 54 55 00
Boekhandel, toko: tel. 54 55 00
Advertenties: tel. 54 55 01. alleen Ma-Wo-Vrij.
Boekhouding: tel. 54 55 01.

UIT ONZE "EETHOEK"

Zelf gemaakte (niet uit de fabriek) ketjap van de beste kwaliteit die momenteel op de markt is. Ouderwets goed!
750 cc fles *f* 4,60
Voor de asem-stroopliefhebbers

ASEM STROOP

Helder, geen bezinksel, erg zuinig in gebruik en verrukkelijk zuiver van smaak.
750 cc fles *f* 4,60
Keuken-asem *f* 2,70
Gezuiverde asem, klaar voor gebruik in alle gerechten en gorengans.
Plastic jampot vol, erg zuinig in gebruik Porto *f* 1,75.
Een voordelig huishoudpakket: 1 fles asemstroop - 1 fles ketjap - 1 pot keukenasem inclusief porto *f* 15,—. Als U alles apart besteld komt U guldens duurder uit! Vanwege de hoge porto kosten!

*

Chili sauce Eagle (heet)	*f* 2,65
Manisan pala, zacht	*f* 3,25
Ragi 100 gr.	*f* 1,75
50 gr.	*f* 0,90
Obat tioep	*f* 2,50
Woods' Peppermint	*f* 4,50
Kwee semprong	*f* 1,80
Spekkoek cake	*f* 2,30
asemkoekjes per ons	*f* 1,—
idem per half pond	*f* 2,25
Manisan asem (opruimingsprijs)	*f* 2,25

KAJOEPOETIH!

100 cc fles (porto 90 ct.)	*f* 6,—
50 cc fles (porto 60 ct)	*f* 3,25
Grote mentholstift	*f* 8,75
Kleine mentholstift	*f* 4,75

IEDERE ZATERDAG:
verse lemper! 95 ct. per stuk
verse kwee semprong 1,80 p. pak
verse spekkoek-cake 2,25 p. stuk

Akar wangi per bosje *f* 1,25
Akar wangi waaier *f* 5,—

EEN FIJNE COLLECTIE
handgeschilderde Chinese briefkaarten en schilderijtjes (rijstpapier) door de bekende kunstenaar Tjen Tjauw Soe.
Origineel en uniek! briefkaarten *f* 3,50 - schilderijtjes *f* 20,—, ingelijst *f* 27,50

Binnenkort bloeien de flamboyants weer!
Op de fleurige tegeltjes met het Indische landschap. Op veler verzoek opnieuw gemaakt!
***f* 7,50 incl. porto**

Prachtige handgebatikte doeken (tafelkleden). Ook genoeg om een blouse te maken 150 x 105 cm *f* 40,—.
Een nieuwe collectie fleurige happy-coats (overslag jasjes) leuke blouses, blazers, allemaal van eerste kwaliteit batik, v.a. *f* 40,—.

ZOJUIST VERSCHENEN:
Ali Bin Joesoep - Roman uit de nadagen van het voormalige Nederlandsch-Indië
door A. G. Deelman
***f* 24,50 + *f* 2,25 porto.**
Verkrijgb. bij Boekh. Tong Tong

BOEKHANDEL TONG TONG

Nieuwe kookboekjes, warm aanbevolen:
Streekrecepten, J. P. Stam-Dresselhuys *f* 8,90
De tegenhanger van "Lekker koken van Sabang tot Merauke". Lekkere schotels, gezellig omlijst met bijzonderheden en verhaaltjes.
Buitenlandse gerechten,
J. W. F. Werumeus Buning *f* 7,90
Voor de fijnproevers excuise gerechten beschreven door een meester in de keuken en de vertelkunst! Enig boekje om cadeau te geven aan een kniesoor zonder eetlust.
Oosterse kookkunst, Wina Born *f* 4,90
Een lust voor oog en tong! Prachtige kleurenplaten van elk gerecht.
50 rauwkostgerechten, Ben J. Kuyper *f* 3,25
Opkikkertjes voor de moedeloze zwaargewichten. Sommige recepten erg lekker, andere misschien niet zo. Voor straf, als U teveel uit de voorgaande kookboekjes hebt gekookt!
Chinese keuken, Chi-Yun Eskelung *f* 4,90
Befaamde schotels, Wina Born *f* 4,90

De Onedin Lijn, Cyril Abraham *f* 14,90
Naar de geweldige tv-serie, (binnenkort weer hervat) met foto's uit de film.
Ali Bin Joesoep, A. G. Deelman *f* 24,50
Tempo doeloe, E. Breton de Nijs *f* 29,90
Stille Kracht, Louis Couperus *f* 8,—
Oost-Indische Spiegel, R. Nieuwenhuys
(3 termijnen mogelijk) *f* 59,—
Krassen op een rots, Hella Haasse *f* 15,90
De krontjong guitaar, Rosalie Grooss *f* 9,90
't Is maar geleend, Caro van Eyck *f* 9,90
Visiting Indonesia (reisgids Eng.) *f* 7,25
Golden Guide to South & East Asia (Eng). (uitstekende reisgids voor 26 landen met uitvouwkaarten) *f* 18,50
Kind in Tempo Doeloe, H. Buitenweg *f* 14,90
ABC voor de hondenliefhebber,
F. K. Bohn *f* 7,50
Batik op Java, Alit Veldhuizen *f* 12,50
"Handboek voor vervuild Nederland" *f* 12,50
Scherpe kritieken, leerzame beschouwingen over mensen en het vervuilde milieu. Opstellen en notities (geen droge kost) van hen die het kunnen weten: o.a. Drs. M. F. I. J. Bijleveld, W. van Dieren, Godfried Bomans, Bert Garthoff, Ir. G. J. Kleinhoonte van Os, Jan van Hillo, Oh. H. Fiedeldij Dop. Met adressen van landelijke organisaties die werken voor een beter milieu.

CORRESPONDENTIEKAARTEN
met Indische vignetten
in groen - grijs - wit - geel (10 kaarten met enveloppen)
Per stel *f* 1,50 5 stel *f* 7,50 inclusief porto (de vorige keer abusievelijk 4 stel gezet, moet 5 stel zijn dus 50 kaarten met bijbehorende enveloppen)
Profiteer van deze opruimingsprijs!

Eindelijk herdrukt!

"TEMPO DOELOE" door E. Breton de Nijs

Foto's uit het Indië van een eeuw geleden. Markante beelden uit een leven en een historie die nooit vergeten zal en mag worden.
Een boeiend document dat in iedére Indische (en Nederlandse) boekenverzameling niet mag ontbreken!

***f* 29,90 + porto *f* 2,25**

Alleen bij vooruitbetaling. Minimum *f* 5,— van 1 tot 3 regels, per regel meer *f* 2,— meer. Voor niet-abonnees dubbel tarief. Maximaal aantal regels 6. Voor advertenties onder nummer *f* 1,50 meer voor opzenden van ontvangen brieven. Voor opzenden brieven onder nummer naar het buitenland totaal *f* 2,50 meer.

Mailorder Reflex. Handels-, financ. en Ass. Kant. Verk./Verh. v. bungalows; Torrevieja (Spanje). Verzekeringen. Premie in 2 of 3 termijnen. Vraag vrijbl. inl. 2e Schuytstr. 84, Den Haag. Tel. 65 40 49.

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

JASKI - Postbus 384 - Hilversum, vraagt te koop: Smalfilms, Boeken, tkn., geschr., schild. van Ned. Indië. Br. met prijsopg.

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Van de TV ! ! ! in 5 min. 16 satées geregen en gesneden *f* 9,95 franco huis. Vraag folder ! ! ! Adres: H. Schabracq Postbus 9702 Den Haag. Giro Nr. 2796493

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Ter overname gevr. door J. H. v.d. Schalk, Br. Ingenhoesl. 9, Voorburg, tel. 070 - 86 86 55: Alberti Hochheimer: "Acht grote Rivieren in heden en verleden"; uitg. De Boer, Bussum 1957. Event. ter leen 3 wk. voor studie.

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Te koop aangeboden: Djocja's zilveren cassette (99-delig). Voor inlichtingen tel. 010 - 80 30 45.

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Wed. 45 jr. m. 2 kind., meisje 12, jongen 8 jr. zoekt nette heer, om eenzaamh. op te lossen, met ser. bedoelingen; leeft. 45/55 jr. Liefst m. tel. A. M. Mess-Hönscheid, Kastanjestr. 49. Leeuwarden

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Te Koop: FRAAIE CHINESE BANK (240 x 60 x 60 cm.) in perfekte staat; Djattihout 7 laden, handgesneden Tel. 02520 - 1 84 89.

- - - - - - - - - - - - - - - - - -

Dame v. 80 jr. zoekt dame v. 65+, om samen te wonen in flat in Alicante (Spanje). Eten en drinken v. gez. rek. Hulp aanw. Br. aan: Mevr. E. Kievit-Vos, Voorduinstr. 40, Haarlem. Tel. 023 - 25 25 12.

Hete sambal | Niet hete sambal

Sambal ebi | Sambal Taotjo

VAMU NEDERLAND

Wateringen. Telefoon 01742 - 32 80

Binnenkort komt de Boogie-Woogie op de markt.

Ketjap.

Gewoon - Sedang	Witte dop
Zoet - Manis	Gele dop
Zout - Asin	Rode dop

Kroepoek oedang | Ketjap

H.H. Tokohouders en Standhouders op de Pasar Malams.

AMBOINA B.V.

heeft volop voorradig: alle rijsttafelproducten, kruiden, Indon. groente- en vruchtenconserven, import Mie en Bamiesoepen, kroepoek Sidoardjo. Officiële importeur van Mapleton santen, Zwarte Veulen ketjap, Kikkoman soya.

Ook het adres voor: sarongs, porselein, keukengerei.

AMBOINA B.V.
Johan van Oldebarneveltlaan 110, Zeist
Tel.: 03404 - 17649 en 20070

"KEPINGIN" - REIZEN NAAR NEDERLANDS OOST-INDIË

Het Reisbureau van Hoyman & Schuurman's Scheepsagentuur B.V. organiseert in zomer en najaar 1973 een aantal reizen naar Sumatra, Java en Bali, waarbij vooral zal worden gereden langs de prachtige routes, zoals Indonesië-kenners zich die herinneren met als hoogtepunten bezoeken aan:

het Tobameer met Prapat, de puntjakpas, Lembang, Pengalengan, het Diëngplateau, Sarangan met de Gunung Lawu, Tretes, het Sanurstrand op Bali.
We rijden langs de bekende bergketens op Java en Sumatra en verblijven in de koele bergplaatsjes van weleer.

REISDATA: 5 en 19 Augustus 1973 **REISDUUR:** 22 dagen uit en thuis, van Amsterdam
9 en 23 September 1973

REISSOM: *f* **3.950,—** bij min. 12 deelnemers *f* **3.550,—** bij min. 20 deelnemers

Vraagt het reisprogramma met de voorwaarden en bijzonderheden aan met onderstaande coupon:

Rokin 36 - Amsterdam - Tel. 020 - 24 16 77

Naam: ....

Adres: .... Woonplaats ....

VOOR INDISCHE GOUDEN SIERADEN
naar:

G. MERKLE
JUWELIER

22 Kt en 24 kt gouden
Schakel-armbanden
Briljant slangen-armbanden
Slang-armbanden
Krintjing-armbanden
Briljant armbanden
Colliers van 7 - 100 gram
Briljant ringen
Briljant hangers
Briljant oorknopjes
Kabaja speldjes
Haarspelden
Trouwringen

Alles direct uit voorraad leverbaar.
Grootste sortering in Nederland.

SPUI 167a - DEN HAAG
TELEFOON 070-60 48 85

"HERINNERINGEN"
uit het oude Indië 1890-1917
door W. Ch. Bastiaans
Verkrijgbaar bij Boekhandel
Tong Tong
Verlaagd in prijs tot *f* 3,—
+ *f* 0,90 porto

J. M. VAN EXEL's
Schoenhandel

alleen Reinkenstraat 29
Den Haag - Tel. 33 21 17

Specialist in exclusieve dames-schoenen met hoge of lage hak — in de **allerkleinste** maten.
vanaf **maat 32**

Nieuwe Voorjaarsmodellen.

J. G. YSSEL DE SCHEPPER
Alg. Ass. bedrijf „Argo"
ALLE VERZEKERINGEN
Kantoor en woonhuis Corn de Witt-laan 83 Den Haag, Telef 55 71 72

Logeren in Den Haag?
dan natuurlijk bij
hotel ,ardjoena'
Moderne kamers, prima service, prettige sfeer. Iedere kamer EIGEN douche-cel. In iedere kamer warm en koud stromend water. Vanaf *f* 20,— per persoon per nacht.
Gr. Hertoginnel 205, tel. 070/39 03 24

N.V. Azië Zwitserland
Handel Mij.

Technisch Bureau HENNEMAN
Sinds 1916
ELECTRISCHE-, CENTRALE VERWARMINGS- EN SANITAIRE INSTALLATIES, TEVENS GASFITTERS

specialisten in onderhoud en vernieuwingen van installaties in reeds bestaande huizen. Volledige garantie, prijs offerten.
Atjehstraat 68 - 72 — Den Haag — Telefoon 55 03 00 (3 lijnen)

Met **NECTAR** - *essence:*

Zilveren Medaille Den Haag 1885
Luik 1902
Gouden Medaille Den Haag 1913

maakt U voordelig Uw ROZENSTROOP, sorbets, gebak en zeer fijne likeuren ! !
Nu ook Nectar kleurstoffen ! !
Vraag gratis receptenboekje bij Uw Toko, drogist of **Pharm. fabriek "Phytol" - Afd. Nectar essence**
Wagenstraat 129 — Den Haag.

ABONNEE'S

WERFT ABONNEE'S ! ! !

GROTE SORTERING:

EETHOEKEN en WANDMEUBELEN
teak - palissander - noten - mahonie - wengé

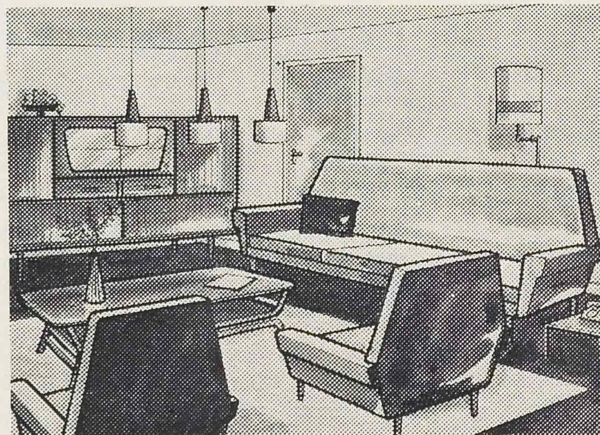
BANKSTELLEN en FAUTEUILS
modern - klassiek

SLAAPKAMERS
ahorn - witte slijplak e.a.

KAMERBREED - TAPIJT
Nylon - Wol e.a.

GORDIJNSTOFFEN enz. enz.
Tegen zeer concurerende prijzen!!

OPEN EEN RENTEVRIJE **3-MAANDEN** REKENING!
Ook is aantrekkelijke financiering mogelijk !

KONFECTIE - MEUBELEN - WONINGTEXTIEL - RADIO EN TV - HAARDEN - HUISH. APPARATEN - RIJWIELEN

Jan Rijpstra's woonwarenhuis

BEZOEKT ONZE SHOWROOMS!
De Constant Rebecquestraat 3 - 49
(bij G.E.B.) Den Haag - Tel. 46 20 00